

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет соціології і права

Кафедра соціології

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ П.В.Кутуєв

« ____ » _____ 2019 р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 054 «Соціологія»

**на тему: «Динаміка конфлікту представників праворадикальних
політичних груп та ЛГБТ+ спільноти з 2012 року»**

Виконала:

студентка II курсу, групи СЛ-82мп

Барсукова Алла Вадимівна _____

Науковий керівник:

Кандидат політичних наук,

старший викладач кафедри соціології

Якубін О. Л. _____

Рецензент:

Доктор технічних наук, професор

Архипов О. Є. _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.
Студентка Барсукова А. В.

Київ – 2019 року

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

Факультет соціології і права

Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) за освітньо-професійною програмою

Спеціальність (ОПП) – 054 «Соціологія» («Врегулювання конфліктів та медіація»)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ П. В. Кутуєв

«__» _____ 2019 р.

**ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студентці
Барсукової Алли Вадимівни**

1. Тема дисертації «Динаміка конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти з 2012 року», науковий керівник дисертації Якубін Олексій Леонідович, кандидат політичних наук, старший викладач кафедри соціології, затверджені наказом по університету від «15» листопада 2019 р. № 3931-с.
2. Термін подання студенткою дисертації 10 грудня 2019 р.
3. Об'єкт дослідження - конфлікт представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року і дотепер.
4. Предмет дослідження - динаміка конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
  - a. з'ясувати сутність конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року через аналіз конфліктного етосу цих груп;
  - b. проаналізувати геополітичний контекст, в якому відбувається конфлікт представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні;

- с. описати динаміку розвитку конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року і дотепер;
  - d. розробити рекомендації щодо способів врегулювання конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні.
6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу - відсутній.
  7. Орієнтовний перелік публікацій:
 Барсукова, Алла. "Neoliberalism as a Transformational Tool and an Obstruction in the Process of State's Development." НТУ КПП Ім. Ігоря Сікорського, IX Міжнародна Науково-Практична Конференція з Соціології «Великі Війни, Великі Трансформації, 1918-2018 Роки: Конфлікти Та Мир у XX і XXI Сторіччях», 2018.
  - Барсукова, Алла. "Вплив Медіа-Комунікативного Простору на Ставлення до ЛГБТ-Осіб в Україні." ХНУ Імені В. Н. Каразіна, XVII Міжнародна Наукова Конференція Студентів, Аспірантів, Докторантів і Молодих Вчених «Соціологія у (Пост)Сучасності», 2019, pp. 16–17.
  8. Дата видачі завдання СЛ-82мп – 07.10.2019р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1.	Визначення напрямку дослідження	жовтень-листопад 2018 р.	
2.	Формування джерельної бази дослідження	листопад-березень 2018-19 р.	
3.	Складання розгорнутого плану	березень-травень 2019 р.	
4.	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	червень 2019 р.	
5.	Підготовка і написання I розділу дисертації ("Теоретичні засади та методологія дослідження конфліктної взаємодії представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року")	серпень-вересень 2019 р.	
6.	Написання II розділу ("Опис динаміки конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року")	вересень-листопад 2019 р.	
7.	Підготовка програми та інструментарію дослідження	вересень-листопад 2019 р.	
8.	Проведення дослідження та аналіз зібраних даних	вересень-листопад 2019 р.	
9.	Написання висновків та коригування списку літератури.	листопад 2019 р.	
10.	Підготовка реферату магістерської дисертації	грудень 2019 р.	
11.	Передача магістерської дисертації на кафедру	грудень 2019 р.	

Студентка

Барсукова А. В.

Науковий керівник дисертації

Якубін О. Л.

АНОТАЦІЯ

Барсукова А. В.; Динаміка конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти з 2012 року. – на правах рукопису.

Магістерська дисертація за спеціальністю 054 Соціологія. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» кафедра соціології. – м. Київ, 2019 рік, 89 сторінок, список джерел з 50 найменувань.

Дисертація присвячена розгляду конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти з 2012 року. Через високий рівень гомофобії в українському суспільстві та наявної кризи ліберальної економіки, протистояння праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти носить систематичний та насильницький характер. В роботі використано вторинну інформацію з наявних моніторингових досліджень та первинні дані з експертних інтерв'ю. Результати дослідження вказують на взаємовиключність аспектів конфліктних етосів зазначених спільнот, що можуть перешкоджати зменшенню інтенсивності протистояння в майбутньому, вплив геополітичного контексту конфліктної взаємодії на її перебіг та роль конфлікту у формуванні міжнародних відносин України з іншими державами, нелінійний характер динаміки конфлікту з 2012 року дотепер, та роль державних ініціатив у врегулюванні конфлікту. Подальше дослідження тематики має фокусуватися на проведенні ширшого обстеження конфліктної взаємодії для вироблення ефективних методів її врегулювання.

Ключові слова: праворадикальні політичні групи, ЛГБТ+ спільнота, конфліктний етос, геополітичний контекст.

SUMMARY

Barsukova A. V. “The dynamics of conflict between the representatives of right-wing political groups and the LGBT+ community in Ukraine since 2012”. – on the rights of the manuscript.

Master’s thesis on speciality 054 Sociology. – National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Department of Sociology. – Kyiv; 2019 year, 89 pages, reference page consists of 50 names.

The master’s thesis analyzes the conflict among the representatives of right-wing political groups and the LGBT+ community in Ukraine since 2012. The persisting issue of homophobia and the evident crisis of liberal economy in the Ukrainian society enables the emergence and development of the discussed opposition. The author utilizes secondary information from the monitoring reports and primary data from a series of expert interviews. The results of the research indicate that the conflict between the representatives of right-wing political groups and the LGBT+ community in Ukraine involves the mutually-exclusive aspects of conflictive ethoses employed by both parties that impede the subsequent decrease of the violent opposition, the geopolitical context of the interaction notably impacts the advancement of the conflict while being shaped by the confrontation, the dynamics of the opposition since 2012 is nonlinear, and state-led and governmental initiatives possess the fundamental role in the resolution of the conflict. Further studies on the topic should focus on the generation of extensive investigation of the discussed confrontation for the development of substantial resolution strategies.

Keywords: right-wing political groups, LGBT+ community, geopolitical context, conflictive ethos.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ГРУП ТА ЛГБТ+ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ З 2012 РОКУ	15
1.1. Теоретичні основи роботи	15
1.2. Історичний контекст суспільного ставлення до до ЛГБТ+ спільноти в Європі та Україні	18
1.3. Сучасні детермінанти конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Європі та Україні	21
1.4. Конфліктний етос та протистояння представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Європі та Україні	30
1.5. Опис процедури проведення експертних інтерв'ю	35
1.6. Опис інструментарію для проведення експертних інтерв'ю	39
1.7. Опис процедур відбору та аналізу вторинних даних	41
РОЗДІЛ 2. ОПИС ДИНАМІКИ КОНФЛІКТУ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ГРУП ТА ЛГБТ+ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ З 2012 РОКУ.	43
2.1. Аналіз конфлікту на основі наявних вторинних даних	43
2.2. Конфліктний етос представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні за даними експертних інтерв'ю	50
2.3. Геополітичний контекст конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року	59
2.4. Динаміка конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні в період з 2012 до 2019 року.	67
2.5. Рекомендації щодо способів врегулювання конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні	77
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

ВСТУП

Актуальність теми. Щороку українські правозахисні організації та міжнародні фонди фіксують превалююче негативне ставлення та численні порушення прав представників ЛГБТ+ спільноти в Україні. ЛГБТ+ спільнота включає сукупність людей, які ідентифікують себе як геї, лесбійки, бісексуальні та трансгендерні особи, де частка “+” являється інклюзивною категорією для асексуалів, інтерсексів, квірів, а також тих, хто не визначилися. Порушення прав цих людей, зокрема наявність дискримінаційного законодавства, яке обмежує діяльність ЛГБТ+ спільноти в різних суспільних сферах, спричинена рядом соціокультурних факторів, що спостерігаються в Україні. Одним з цих детермінантів є гомофобне ставлення суттєвої частки суспільства до таких груп, що передбачає негативні атитюди та поведінку стосовно гомосексуальних людей, які є чисельним і видимим сегментом ЛГБТ+ спільноти. Гомофобія розглядається як основний елемент публічних дискусій про надання законодавчої підтримки за захисту спільноти в Україні. Гомофобне ставлення до ЛГБТ+ спільноти ілюструє один з чинників правопорушень та негативного ставлення до таких людей в українському суспільстві.

До інших факторів порушення прав представників ЛГБТ+ спільноти в Україні належать історично сформульовані суспільні цінності. Такі аспекти включають суспільний фокус на родину та її важливість для суспільства, гетеросексуальні шлюби або партнерські відносини, та патріархальні атитюди, які передбачають нерівність в гендерній та віковій площинах. Такі ціннісні структури є домінантними в українському суспільстві, заперечуючи проблеми та необхідність обговорення проблем ЛГБТ+ спільноти. Важливість релігії для жителів України, зокрема християнства як доктрини, яка сповідується суттєвою

часткою суспільства, також впливає на опозицію до забезпечення прав ЛГБТ+ людей. Оскільки ця релігія, за різними інтерпретаціями, не передбачає гомосексуальних та інших відносин та акцентує сексуальні стосунки та союзи виключно між жінкою та чоловіком, релігійні особи часто розглядають діяльність ЛГБТ+ людей як гріховну та неприйнятну в суспільстві. Моніторингові дослідження також вказують на недостатню репрезентацію зазначеної спільноти в багатьох сферах суспільного життя України, що може виступати як фактором описаного недотримання прав представників спільноти так і результатом дискримінаційного ставлення до людей в суспільстві.

Маніфестацією перелічених проблем, з якими стикаються ЛГБТ+ особи в суспільстві є протистояння спільноті з боку праворадикальних політичних груп. Політичні партії, групи та громадські організації стають агентами протидії поширення про рівність ЛГБТ+ людей стосовно інших членів суспільства, використовуючи різноманітні методи просвітницької, активістської, або насильницької діяльності. Ці групи та особи артикулюють зазначені аргументи проти видимості та антидискримінаційних ініціатив щодо ЛГБТ+ людей, тоді як спільнота поступово набуває підтримки локальних та міжнародних організацій, що веде до часткового покращення процесів забезпечення прав цих осіб в Україні. Таке протистояння передбачає протиставлення ідеологічних структур, напрямків політичної діяльності, а також норм, що регулюють особисте життя осіб в суспільстві. Взаємодія зазначених груп має конфліктний характер, адже включає антагоністичні стосунки різних суб'єктів з визначеними та суперечливими цілями й інтересами. Така конфліктна взаємодія впливає з та формує подальше протистояння ідеологій в публічній сфері України, що зокрема вписується в контекст конфлікту на Сході України та курсу на Євроінтеграцію, що наголошується українським урядом. Дослідження конфлікту між ЛГБТ+ спільнотою та праворадикальними політичними рухами є необхідним для недопущення правопорушень щодо громадян та жителів

України та забезпечення прав людини в країні, що є однією з вимог успішного виконання курсу українського уряду на Євроінтеграцію.

Наукова розробленість проблеми дослідження. Незважаючи на описані проблеми в сфері забезпечення прав людини щодо ЛГБТ+ спільноти, конфліктна взаємодія між цими групами та представниками праворадикальних сил не є предметом дослідження в академічному середовищі. Наразі, суттєва частина закордонних досліджень на зазначену тематику скоріше фокусується на динаміці розвитку та впливу праворадикальних політичних рухів на різні суспільства. Наприклад, контекст європейських країн часто стає предметом дослідження у науковій спільноті. В подібних закордонних наукових роботах конфлікт між ЛГБТ+ спільнотою та праворадикальними групами не є предметом розгляду, адже такі групи та особи не розглядаються як суб'єкти, що протистоять, з несумісними чи конфліктними цілями та інтересами. Натомість, в таких роботах аналізуються різно-вимірні суспільні конфлікти, такі як політична суперечність щодо занепаду ліберальних або неоліберальних принципів регулювання різних суспільних сфер, за участю праворадикальних груп. З такої перспективи, питання та проблеми, визначені та артикульовані ЛГБТ+ спільнотою, не є опонуючими ідеями для праворадикальних груп, а скоріше представляють сегмент політичних інтересів та маніфестацію належності до політичних сил інших груп або організацій.

В українському науковому середовищі спостерігаються подібні тенденції, хоча є наявними і специфічні відмінності від міжнародного академічного середовища. В Україні також динаміка розвитку праворадикальних рухів та їхній вплив на суспільні взаємодії є центральною темою деяких досліджень, в яких ЛГБТ+ є об'єктами ставлення таких політичних сил, які артикують власну позицію через позицію стосовно прав ЛГБТ+ спільноти. Нестача досліджень з обраної тематики в українському академічному середовищі зумовлюється табуованістю обговорення питань ЛГБТ+ в багатьох сферах, що

є відмінним від міжнародних досліджень. Так, видимість та суспільні дискусії на ЛГБТ+ тематику є відносно новою тенденцією в українському суспільстві, в якому через ряд факторів такі обговорення не були частиною порядку денного. Недостатня розробка обраної тематики з приводу конфлікту ЛГБТ+ спільноти та праворадикальних політичних груп як окремих суб'єктів протистояння підкреслює релевантність глибинного розгляду проблеми через дослідження в рамках магістерської дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Це дослідження є пов'язаним з процесом виконання плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Ця система, запроваджена в 2015 році Кабінетом Міністрів України, передбачає низку важливих законодавчих ініціатив, виконання яких підкреслює прагнення уряду щодо встановлення партнерства за країнами Європи. Такі зміни також є елементами порядку денного та інтересів ЛГБТ+ спільноти, адже включають дозвіл одностатевих цивільних партнерств, боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті. оскільки термін виконання зазначеного плану дій спливає через дуже короткий термін, наявне дослідження є нагальним через його потенційну користь для процесу. Дослідження, описане в цій магістерській дисертації може фасилітувати подальшу ефективну реалізацію плану дій та Національної стратегії у сфері прав людини через виявлення потенційних бар'єрів, які перешкоджають його виконанню, та вироблення рекомендацій щодо врегулювання конфліктної взаємодії в суспільстві.

Мета дослідження - охарактеризувати динаміку конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року і дотепер.

Завдання роботи:

- з'ясувати сутність конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року через аналіз конфліктного етосу цих груп;
- проаналізувати геополітичний контекст, в якому відбувається конфлікт представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні;
- описати динаміку розвитку конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року і дотепер;
- розробити рекомендації щодо способів врегулювання конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні.

Об'єкт дослідження - конфлікт представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року і дотепер.

Предмет дослідження - динаміка конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року.

Методи дослідження. В роботі застосовуються ряд методів для аналізу зазначеного явища. Так, одним з методів є кабінетне дослідження (Desk Study). Значну частину проаналізованих джерел склали наукові роботи та аналітичні звіти за проведеними моніторинговими та ситуаційними дослідженнями.

Зважаючи на недостатню артикуляцію теми в академічному середовищі, було застосовано метод експертних інтерв'ю. Емпірична база дослідження ґрунтується на шести напівструктурованих експертних інтерв'ю з людьми, які мають професійний стосунок до громадської, активістської, політичної та просвітницької діяльності стосовно взаємодії праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні. Відбір респондентів здійснювався методом снігової кулі та за відповідністю ряду критеріїв, деякі опитані особи не дали згоду на зазначення їхніх імен в дослідженні через низку факторів особистої безпеки. Додатки містять гайд і транскрипт одного з проведених інтерв'ю.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше здійснено аналіз конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 до 2019 року, де зазначені групи виступають суб'єктами протидії, а не інструментами у взаємодії інших спільнот.

У дисертації було вироблено такі результати, які характеризуються новизною:

- на відміну від попередніх соціологічних досліджень на подібну тематику, було розглянуто ідеологічні структури у формі конфліктного етосу, які зумовлюють протистояння ЛГБТ+ спільноти та праворадикальних політичних груп;

- вперше ідентифіковано зазначені групи як суб'єкти конфліктної взаємодії з протилежними порядками денними, які є безпосередніми учасниками протистояння;

- виявлено вплив геополітичних чинників на протистояння представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні через впливи міжнародних структур ЄС та сусідніх держав;

- розглянуто трансформації такої конфліктної взаємодії з 2012 до 2019 року, зміну суб'єктів протистояння та їхніх позицій.

Практичне значення одержаних результатів. У роботі вироблено рекомендації для врегулювання конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні. Такі поради можуть сприяти зменшенню інтенсивності насильницьких дій та протистояння між зазначеними особами. До того ж, роботи вносить вклад у діалог між спільнотами через розкриття ідеологічних структур, які зумовлюють протистояння.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень, що включені до цієї дисертації оприлюднені в матеріалах декількох наукових конференцій. У матеріалах конференції в рамках кафедри соціології Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»,

опублікованих в 2018 році. було проаналізовано явище неолібералізму як контексту щодо досліджених конфліктних елементів в суспільстві. Дані про висвітлення проблем ЛГБТ+ спільноти в медіа-комунікативному просторі були опубліковані в збірнику XVII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених "Соціологія у (пост)сучасності" Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Публікації:

Барсукова, Алла. "Neoliberalism as a Transformational Tool and an Obstruction in the Process of State's Development." НТУ КПП Ім. Ігоря Сікорського, IX Міжнародна Науково-Практична Конференція з Соціології «Великі Війни, Великі Трансформації, 1918-2018 Роки: Конфлікти Та Мир у XX і XXI Сторіччях», 2018.

Барсукова, Алла. "Вплив Медіа-Комунікативного Простору на Ставлення до ЛГБТ-Осіб в Україні." ХНУ Імені В. Н. Каразіна, XVII Міжнародна Наукова Конференція Студентів, Аспірантів, Докторантів і Молодих Вчених «Соціологія у (Пост)Сучасності», 2019, pp. 16–17.

Структура магістерської роботи.

Робота складається з низки тематичних розділів відповідно до поставлених мети та завдань. Кожен з розділів, що належать до емпіричного сегменту роботи, інкорпорує аналіз даних як кабінетного дослідження, так і матеріалів експертних інтерв'ю. Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, двох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – вісімдесят дев'ять сторінок, з них основного тексту – вісімдесят одна сторінка. Список використаних джерел містить п'ятдесят найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ГРУП ТА ЛГБТ+ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ З 2012 РОКУ

1.1. Теоретичні основи роботи

Оскільки авторка роботи здійснює дослідження з феміністичної позиції, ключовим сегментом теоретичної основи цієї роботи є феміністична епістемологія, описана Є. Здравомисловою та А. Тьомкіною. Центральною ідеєю теорії є деконструкція гендерних відносин влади, що передбачає твердження про те, що гендер як набір практик, уявлень, ролей та очікувань щодо людей є сконструйованим (Здравомыслова and Тёмкина 180). Такі відносини формують гетеронормативні ставлення в суспільстві та передбачають стосунки влади між домінантною спільнотою та ідеологічними меншинами, а отже, мають бути проблематизованими.

Основні положення теорії соціального конструювання гендеру та гендерних відносин базуються на концепції П. Бергера та Т. Лукмана, викладеній у праці «Соціальне конструювання реальності». Соціальна реальність, на думку П. Бергера та Т. Лукмана, є одночасно і об'єктивною, і суб'єктивною, оскільки є зовнішньою по відношенню до індивідів, але водночас формується діяльністю індивідів, конструюється та інтерпретується індивідами в процесі повсякденних взаємодій (Здравомыслова and Тёмкина 176). Таким чином, за допомогою феміністичної теорії головні тези

соціально-конструктивістського підходу транслуються на аналіз процесу «творення гендеру» в повсякденних взаємодіях.

З таких теоретичних та ідеологічних засад роботи впливає і стиль мови, використаний в дослідженні. Так, оскільки мова - це владний інструмент для формування цілісного дискурсу, в тому числі і про питання гендерної рівності, то для забезпечення інклюзивної репрезентації усіх гендерів в науковій роботі для позначення іменників було використано так звану “gender gap”, або нижнє підкреслення в таких словах. Такий елемент є подібним до фемінітивів інструментом, що використовується феміністками, для гендерного збалансування мови, а також збільшення видимості інших гендерів в мові, окрім чоловічого (Адмірал). Наприклад, якщо в панівному дискурсі в країні було б використано слово “дослідник” і “респондент” для позначення осіб усіх гендерів, то у роботі використовується “дослідни_ця” й “респондент_ка” для опису осіб різних гендерів.

Зазначена позиція та епістемологія підкреслюють релевантність застосування інтерпретативної парадигми в соціології під час дослідження та опису центральних явищ в роботі. Інтерпретативістські погляди мають різне походження в різних дисциплінах. Такі дослідники, як Шульц і Гарфінкель (феноменологія та соціологія), представники "Чиказької школи соціології" (соціологія), а також антропологи Боас і Маліновський часто пов'язуються з походженням інтерпретативної парадигми. Інтерпретативна парадигма розвивалася як критика позитивізму в соціальних науках (Babones 457). Взагалі, представники такої парадигми поділяють наступні переконання щодо природи пізнання та реальності:

- релятивістська онтологія, що вказує на те, що реальність побудована інтерсуб'єктивно через смисли та розуміння, розвинені в соціальному та експериментальному плані;

- транзактна або суб'єктивістська гносеологія, яка передбачає, що особи не можуть відокремити себе від того, що знають, тобто суб'єкт і об'єкт дослідження є взаємопов'язаними аспектами (Babones 460).

Представляючи реальність, яка не може бути відокремленою від знань про неї, інтерпретативна парадигма передбачає твердження про те, що цінності дослідників транслуються через всі етапи процесу дослідження. Всі інтерпретації будуються в конкретний момент. Тобто вони розташовані у певному контексті чи ситуації та часі. Вони відкриті для повторного тлумачення та удосконалення через аргументовану дискусію в науковій спільноті. Інтерпретативні підходи значною мірою покладаються на натуралістичні методи (опитування та спостереження та аналіз існуючих текстів). Ці методи забезпечують спілкування та співпрацю між дослідниками та тими, з ким вони взаємодіють, щоб спільно побудувати значущу реальність, що впливає з процесу дослідження (Blaikie and Priest).

До того ж, різноманітні фактори умов, в яких здійснювалось дослідження, сприяють вибору якісницької парадигми для роботи. Так, нестача надійних та всеохопних кількісних даних на зазначену тематику конфлікту унеможливлюють проведення кількісного дослідження вторинних даних. Недостатня кількість академічних досліджень, які б описували явище, також акцентує потребу в проведенні експлораторної якісницької оцінки проблеми для подальшого її аналізу. Обмежені фінансові та часові ресурси є бар'єрами для виконання більш глибинного аналізу проблеми за залученням більшої кількості експертів та опрацюванням інших матеріалів, не охоплених цією роботою. Такі обмеження також унеможливлюють проведення кількісного аналізу первинних даних, репрезентативних для аналізованих спільнот чи суспільства загалом. Саме такі переконання, теоретичні елементи та фактори складають теоретичну і методологічну основу дослідження, яке є якісницькою експлораторною роботою.

1.2. Історичний контекст суспільного ставлення до до ЛГБТ+ спільноти в Європі та Україні

Суспільне ставлення до ЛГБТ+ спільноти та інших форм сексуальної орієнтації, поведінки та практик включає трансформації уявлень протягом різних історичних епох. Для спрощення аналізу історичних даних про ставлення до ЛГБТ+ спільноти надалі в підрозділі буде використано термін “негетеросексуальні” особи, щоб окреслити спектр практик та орієнтацій, що наразі розглядаються як ЛГБТ+ сфера та не підпадають під прийнятну в суспільствах гетеросексуальність. Так, наука XIX століття розглядала негетеросексуальних осіб як акторів з «викривленням» сексуальних почуттів, яке поєднувалося з низкою інших морально неприйнятних рис характеру. Зміна превалюючої в суспільствах релігійної парадигми («содомський гріх») на психіатричну («сексуальна психопатія») була певним кроком уперед. Хоча образ людини з «сексуальною психопатією» був неприйнятним в суспільстві, як і образ «содоміта», він означав не злочинця, а хвору людину, що страждає. Водночас, людина, яка скоїла “акт содомії”, могла покаятися і отримати прощення, тоді як до психічно неповноцінної людини існували два типи ставлення в суспільстві: апологетичний («людина не винна, що народилася вироком») і обвинувачувальний («треба захищати суспільство від небезпечних осіб») (Кон 15).

Суттєвий період часу представни_ки дослідницького середовища та ширших суспільних кіл вважали негетеросексуальні поведінки хворобою. Оскільки найбільш видимими були гомосексуальні контакти, то для позначення осіб, які

в сучасному розумінні входять в ЛГБТ+спільноту, вживався медикалізований термін – гомосексуалізм. Думки розходилися стосовно того, чи є «хвороба» патологією тіла чи розуму, а також чи є вона вродженою чи такою, яку можна набути. В кінці XIX століття в медичних колах стає поширеною думка, що гомосексуальність - це не хвороба тіла, а вроджене психічне захворювання, тому звертати увагу слід не на фізичні прояви, а в першу чергу на стан розуму (Кон 16).

Для декриміналізації гомосексуальності на законодавчому рівні, а згодом і для трансформації дискурсу в бік де-медикалізації гомосексуальності вагому роль відіграли дослідження причин та наслідків наявності гомосексуальної поведінки. Так, у Великобританії ще наприкінці 1950-х рр. було створено спеціальний законодавчий комітет для вивчення гомосексуальних злочинів і проституції, який дійшов висновку, що більшість гомосексуалів і лесбійок були врівноваженими індивідами, і що гомосексуальність виникає з причин, незалежних від кримінального права, через що було рекомендовано скасувати британські закони, що забороняють добровільні гомосексуальні акти між дорослими людьми (Hansard). Також, Американською Психологічною Асоціацією ще в кінці двадцятого століття було визнано, що не існує достовірних даних, які б свідчили, що сексуальна орієнтація дорослої людини піддається зміні (“Appropriate Therapeutic Responses” 1).

Загалом, декриміналізація різноманітних форм сексуальної поведінки окрім гетеросексуальних контактів має суттєвий вплив на ставлення до таких осіб в суспільстві. В Україні такі зміни відбулися відносно пізніше, ніж в інших країнах Європи. Наприклад, згідно з офіційними документами британського законодавства, декриміналізація одностатевих сексуальних контактів (хоча й лише між чоловіками, старшими за 21 рік) у Великій Британії відбулася з прийняттям парламентом «Акту про статеві злочини» у 1967 році (“Sexual Offences Act 1967”). В Україні ж декриміналізація одностатевих стосунків

відбулась значно пізніше, а саме після розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) в 1990-х роках. Оскільки закони СРСР передбачали кримінальну відповідальність за одностатеві сексуальні стосунки, то в рамках реформи радянського законодавства в 1991 році уряд незалежної України прибрав одностатеві сексуальні зносини з переліку кримінальних форм діяльності, якщо такі практики не є порушенням норм моралі або проституційною діяльністю (Матюхіна). Подібно до гомосексуальних практик, трансгендерність теж була криміналізованою практикою. До перегляду урядом законів про гендерну ідентичність в 1996 році, згідно з яким полегшується хірургічна зміна статі та нова ідентифікація особи в рамках трансгендерних практик, трансгендерні особи підлягали кримінальній відповідальності (Матюхіна).

Втім, не зважаючи на трансформацію ставлення до ЛГБТ+ спільноти в європейському контексті, гомофобія залишається викликом для українського суспільства. Результати опитування громадської думки демонструють, що це населення не готове прийняти представників спільноти як громадян України з відповідними правами людини та громадянина. За даними досліджень Київського Міжнародного Інституту Соціології, рівень толерантності до гомосексуалів за перші десятиліття незалежності України після скасування кримінальної відповідальності за одностатеві контакти суттєво не змінився, а також що ці особи як група все ще стигматизовані. Дослідниці ідентифікують декілька факторів конфліктної взаємодії різних суспільних груп з ЛГБТ+ спільнотою, які виникають в контексті стійких гомофобних переконань та ставлень в суспільстві. Такими детермінантами можуть бути активізація ЛГБТ+ спільноти в пострадянський період, що супроводжується більшою видимістю таких осіб в публічному просторі, а також відносно негативне відображення ЛГБТ+ проблем чи осіб як девіантних чи ненормальних у ЗМІ, мова ненависті щодо представників негетеросексуальної орієнтації з боку деяких українських

політиків, негативної позиції церкви щодо гомосексуальності та поглядів певних політичних груп та неурядових організацій, таких як самопроголошена група “Любов проти гомосексуалізму” (Martsenyuk 54).

Отже, негетеросексуальні стосунки тривалий час були криміналізованими та залишаються засудженими в деяких суспільствах, включаючи Україну. В країні спостерігаються не лише активні гомофобні переконання та настрої спільнот, а і поступове збільшення важливості гомофобних ставлень для населення. Такі ставлення можуть зумовлюватися відносно невеликим проміжком часу з моменту декриміналізації одностатевих відносин та трансгендерних практик в Україні.

1.3. Сучасні детермінанти конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Європі та Україні

Зазначений конфлікт між представниками праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні виникає через специфічну зв'язку демократичного переходу країни від авторитарного режиму до ліберальної демократії в рамках проекту інтеграції з ЄС. В країні спостерігається плюралізація політичної сфери, становлення економіки, що контролюється державою, децентралізація управління державою, побудова демократичних структур й відродження громадянського суспільства (Dunin-Wąsowicz 25). Подальший курс на європейську інтеграцію може розглядатися як реалізація та продовження цих зусиль. Європа є найпоширенішим цивілізаційним наративом в українському суспільстві, особливо в порівнянні з збройним конфліктом на Сході України, що спричинив ідеологічне, економічне та політичне відділення

держави від стосунків з Російською Федерацією (Herman 263). В рамках такого курсу країни права ЛГБТ+ є вимогою та маркером європейської інтеграції.

Втім, протягом останніх десятиліть кілька європейських країн разом з Україною стали осередками появи потужних соціальних рухів, що протистоять порядку денному країн щодо забезпечення прав ЛГБТ+ спільноти. Такі групи мобілізуються проти ворожої ідеології, яку називають “гендерною ідеологією”, “гендерною теорією” або “гендеризмом”. Під цими позначеннями об’єднуються різні питання, що є предметом атаки з боку консервативних, частково фундаменталістських груп суспільства. Такі групи є як політичними, так і релігійними рухами, що у випадку європейських країн часто включають організації Римо-католицької церкви. До основних сфер опозиції з боку цих груп належать певні права жінок (наприклад, репродуктивні права в Іспанії), проблеми ЛГБТ (наприклад, одностатеві шлюби в Хорватії, Франції та Словенії; стратегія захисту прав людини у Словаччині), гендерний підхід у політиці (наприклад, ратифікація Стамбульської конвенції у Польщі, гендерно-чутливе навчання у школах Франції), інтеграція гендерних питань як інструмент адміністративної політики (наприклад, в Австрії, Німеччині, Польщі), прогресивні програми сексуального виховання (у Хорватії, Німеччині та Польщі), або відділи гендерних досліджень та їхнє фінансування (у Німеччині та Польщі). Ці рухи стали справжнім викликом для прогресивних суб’єктів, зацікавлених у гендерних питаннях та правах ЛГБТ. Прогресивні групи часто нездатні ефективно протистояти фундаменталістським організаціям, частково через те, що вони були не є підготовленими до ідеологічних або фізичних нападів, а почасти тому, що вони розділені між собою суперечливими наборами проблем порядку денного. Тож ліберальні, зелені чи ліві політик_и, жіночі правозахисни_ки, ЛГБТ-активіст_ки, спеціаліст_ки гендерної політики державних адміністрацій та дослідни_ці з гендерних питань належать до тих самих “гендерних ідеологів” коробками на

думку зазначених рухів (Kováts "The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements" 178).

В Україні спостерігається подібна динаміка антигендерних рухів. Протягом останніх років погіршення рівня життя, демократичний регрес та політична криза, незважаючи на терміновий та глибоко проблемний характер, часто залишаються на периферії політичного порядку денного в нинішній Україні. У той же час, можна спостерігати все більшу стурбованість уряду створенням та "вирішенням" дискурсивних проблем, таких як суспільна мораль та сексуальність, що занепадають, які стали предметом посилення державного контролю та регулювання. Згідно з домінуючим національним дискурсом, мораль, що занепадає, розглядається як причина багатьох проблем, з якими стикається українське суспільство. Вдосконалення моралі, в такому разі, нібито може допомогти вирішити ці соціальні, економічні та політичні проблеми. Крім своєї очевидної необґрунтованості, цей дискурс є дуже проблематичним з багатьох інших причин, серед яких обмеження прав людини стосовно представників ЛГБТ+ спільноти. Дослідниці вказують на те, що такий дискурс використовується для маніпулювання цінностями та переконаннями людей через звернення до моралі, духовності та традицій, які є частиною право-популістського дискурсу. Зазначені аспекти відволікають увагу людей від гострих соціальних проблем (Bureychak 296).

Праворадикальні групи належать до ключових агентів антигендерних рухів. Такі особи та організації поділяють спільні погляди стосовно прихильності до ідеологічних засад націоналізму, антисистемізму, а також підтримки несхвального ставлення до мігрантів та різних меншин (Полякова). Останні групи, які є об'єктами невдоволення праворадикальних рухів включають расові, релігійні, сексуальні меншини, разом з ЛГБТ+ спільнотою. Такі ідеологічні аспекти етнічної чистоти та гомогенності суспільства беруть початок ще з фашистських режимів в Європі двадцятого століття (Полякова).

Натомість, більш сучасні представники праворадикальних груп мають дещо інший погляд на демократичний лад суспільства, критикуючи ліберальну демократію та артикулюючи антисистемні настрої, що уможлиблюється відсутністю досвіду перебування на владних позиціях. Праворадикальні спільноти не тільки використовують консервативну ідеологію, подібно до політичних сил правого спрямування, але й агітують населення різними способами до активної опозиції зазначеним вище аспектам через політичні, економічні, освітні, або насильницькі важелі впливу на меншини. Сучасні аналітичні матеріали вказують на те, що Європейське політичне середовище зазнає “правого повороту”, маніфестацією якого є регулярний та суттєвий успіх радикальних партій у виборах таких країн, як Франція чи Данія (Полякова).

Дослідниці вказують на парадоксальну динаміку підтримки праворадикальних сил в Україні. Не заважаючи на те, що певні політичні та соціально-економічні фактори в українському контексті мали б фасилітувати розвиток та активну підтримку праворадикальних сил, такі партії в Україні мають відносно низькі показники електоральної підтримки (Полякова). Така невідповідність розвитку політичних рухів економічним детермінантам в країні, виявлена кількісними оцінками дослідників, ілюструє актуальні проведення якісницького аналізу взаємодій праворадикальних рухів та громадянського суспільства. Втім, низька політична підтримка не означає відсутність підтримки таких сил в громадському житті країни. Праворадикальні організації у формі громадських об’єднань, освітніх ініціатив, молодіжних клубів мають суттєвий вплив як і на суспільні процеси, такі як соціалізація, так і на формування публічного дискурсу.

Рівень та якість участі консервативних та праворадикальних груп у антигендерних рухах різна. Якщо, наприклад, у Польщі та Німеччині ці партії та рухи, що мобілізуються проти гендерних питань, демонструють багато

подібностей, а сторони займають конкретну позицію в дебатах, то, наприклад, у Франції ситуація є більш неоднозначною (Kováts and Pöim 23).

Що стосується антигендерного дискурсу, то поняття “гендерна ідеологія” перетворюється на інструмент для створення опозиції та розділення суспільства на категорії “ми” та “вони”. Такий поділ вписується в теорію конфліктного етосу да демонструє один з його елементів, а саме делегітимацію противника. Консервативні та праворадикальні групи використовують ідею антагонізму та делегітимізації різних груп у суспільстві та політиці: у цьому розумінні «гендерна ідеологія», а також ті, кого сприймають як її лобіст_ів, не визнаються законними опонент_ами і звинувачуються у тому, що вони не поділяють жодної спільної позиції та того ж політичного об’єднання. Антигендерні рухи в цьому сенсі схожі на праворадикальні групи тим, що вони визнають політичний аспект взаємодії, але заперечують плюралізм. Тому вони ставлять виклик для ліберальної демократії та прихильних до неї акторів (Kováts “The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements” 178).

Дослідження, проведені щодо витоків антигендерного дискурсу та самого терміна “гендерна ідеологія”, вказують на Ватикан як джерело таких понять. Після четвертої конференції ООН щодо жінок, яка відбулася в Пекіні (і сформулювала серед інших елементів стратегію гендерної інтеграції), Святий Престол включив до своїх документів такі терміни, як "гендерні феміністки" та "гендерна програма" (Buss 340; Case 805). У 2003 році Рада з питань сім’ї при Ватикані опублікувала «Сімейний лексикон», спочатку італійською мовою, а згодом на різних мовах, який систематично виклав позицію Ватикану щодо того, що називалося «гендерною теорією» та «гендерною ідеологією» (Kováts “The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements” 178).

Дослідниці наразі розвивають ідею історичного розриву за категоріями Схід-Захід для аналізу розвитку антигендерних рухів. Так, за оцінками польських та словацьких рухів, економічна та політична ситуації в країні мають

значний вплив на активізацію консервативних та праворадикальних груп. Відносна нестабільність демократій, значне суспільне розчарування та обурення щодо економічної ситуації, слабкість жіночих та ЛГБТ+ рухів, сила націоналістичних рухів - все це зробило можливою антигендерську кампанію. Багато дослідниць працюють у проблемних рамках відставання Східно-Центральної Європи порівняно із Заходом, що, крім усього іншого, не враховує того, що в країнах з різними політичними ландшафтами теж виникли антигендерні рухи. Політика щодо ЛГБТ+ питань є актуальною для багатьох умов, включаючи країни Західної Європи, незважаючи на відносно сильну артикуляцію прав жінок та ЛГБТ+ осіб в рамках сильних демократій (Kováts “The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements” 181).

Як стверджує польська дослідниця Є. Корольчук, у таких країнах, як Польща, Україна та Росія, процес розширення прав і можливостей жінок та ЛГБТ+ спільноти є нерівномірним, послабленим і далеко не революційним. Діяльність праворадикальних рухів часто розуміють як консервативну “зворотну реакцію” на досягнуті параметри рівності між жінками та чоловіками та / або з правами ЛГБТ+ осіб. Поняття зворотної реакції стосується сприйняття невдач і погіршення відносин між (і серед) чоловіків і жінок. Його прихильни_ки припускають, що гендерна рівність та права ЛГБТ+ не є актуальними аспектами, втрачають значимість в усьому розвиненому світі, або зустрічають значну інтенсифікацію нападів на них. Ця перспектива "патріархату чи гетеронормативності, що відбивається” представляє зворотну реакцію на лібералізацію суспільства у формі несприятливої реакції на те, що набуло популярності чи впливу, і в результаті виявилось не дуже продуктивною моделлю (Korolczuk 52).

Хоча в контексті такого суспільного ставлення до негетеросексуальних осіб часто спостерігається дискримінація, дослідни_ки вказують і на потенційний розвиток терпимості і толерантності до зазначених спільнот.

Незважаючи на можливість толерантних переконань зменшити напругу в суспільстві через ідеологічне протистояння антигендерних активістів та негетеросексуальних осіб, поняття толерантності не є інклюзивним та не забезпечує рівності прав між усіма особами. Сприяння толерантності з боку більшості в суспільстві стосовно менш численних груп вибудовує ієрархічну структуру, в якій негетосексуальні особи знаходяться в менш владній позиції, ніж гетеросексуальні люди (Bamforth 37).

Аргумент толерантності обговорюється та впроваджується за специфічним принципом. Такі твердження часто включають елементи того, що «нормальна», гетеросексуальна більшість здатна на різних умовах терпіти «ненормальних», «збочених» негетеросексуальних осіб. Наприклад, одним з проявів толерантності в США була політика армії країни «Не питай - не говори», яка дозволяла гомосексуалам служити в збройних силах за умови приховування інформації про свою сексуальну орієнтацію від товаришів та товаришок по службі (Sanders). У більш широкому сенсі, ця політика означає, що гомосексуальні персони можуть розраховувати на толерантність до тих пір, поки вони залишаються «в коморі», не сприяючи жодним публічним заходам або дискусіям про негетеросексуальні практики та орієнтації, які б могли розширити видимість таких поведінок та персон (Sanders 118). Однак «концепт комори» не узгоджується з реалізацією прав людини, бо він створений не самими негетеросексуальними людьми, які стикаються з дискримінацією та стигматизацією, а представляє скоріше елемент гноблення, створеним гетеронормативним суспільством (Bamforth 37).

Важливо зазначити, що дискурс про та мобілізація антигендерної ідеології частково перетинаються з правими популістськими рухами або партіями в різній мірі в межах Європи та в світі. Однак такі ідеї не тотожні, не всі рухи антигендерної ідеології пов'язані з правими популістськими партіями, і не всі популістські партії використовують «гендерну ідеологію» як образ ворога у

своєму порядку денному та політиці. У багатьох країнах народницькі партії є головними дійовими особами або об'єднують зусилля з громадянським суспільством чи релігійними суб'єктами, що мобілізуються проти загрози "гендерної ідеології". Наприклад, програма німецької правої популістської партії Alternative für Deutschland (AfD, яка на останніх виборах до Бундестагу у вересні 2017 року набрала 12,6% голосів) містить положення щодо скорочення фінансування гендерних досліджень. Угорський уряд відмовляється ратифікувати Стамбульську конвенцію Ради Європи щодо запобігання та протидії насильству над жінками та домашньому насильству через те, що це не є реальна мета конвенції; реальною метою була б "реалізація гендерної філософії", а конвенція - "троянський кінь гендерної ідеології" (Kováts "Questioning Consensuses" 531).

Сучасні дослідження вказують на те, що не існує простого зв'язку чи ідентифікації між гендерними рухами та праворадикальними групами: праворадикальні партії не є на стороні антигендерної боротьби у всіх країнах та контекстах. Але все ж можна стверджувати, що піднесення антигендерних рухів та праворадикальних груп можуть, принаймні частково, слідувати схожим зразкам. Вероніка Гжебальська висловлює цей аргумент, коли пов'язує ці рухи з негативними моментами прогресивної політики. Структура неоліберальної, ринкової демократії, яка наразі спостерігається в Європі, виключає суттєвий сегмент людей з суспільних сфер. В цьому контексті, консервативні протестні рухи створюють простір для цих людей, щоб ці групи виразили свій страх і невпевненість, а також гнів і невдоволення політикою. Такі особи та організації в подальшому прагнуть заявити про набуття владних повноважень і розширення можливостей, які колись обіцяли європейські ліберали та соціал-демократи, але не змогли забезпечити населення такими правами (Grzebalska 91).

Натомість, спостерігається міжнародний консенсус стосовно важливості дотримання прав людини, який став моральною основою суспільного ладу після Другої світової війни в Західних країнах. Такий консенсус є поняттям, яке ставить під сумнів сили, що мобілізуються проти «гендерної ідеології» (Pető, 2016). Права людини стають моральними цінностями, що не підлягають обговоренню. Посилення попиту на популізм та праворадикальні рухи відбувається у зв'язку з активізацією осіб та груп, які виступають проти стигматизованих політичних переконань, оскільки агоністичний конфлікт між різними групами є забороненим на моральній основі. Ті, хто виступають є проти політичної коректності в США, Німеччині чи Угорщині, не завжди підтримують ідеї дегуманізацію інших людей або відстоювання ієрархій (наприклад, серед чоловіків та жінок, гетеросексуалів і гомосексуалів, або білих та чорних осіб). Такі актори радше висловлюють свою незадоволеність тим, що за бажаним консенсусом про права людини їхні політичні переконання подаються як неправомірні (Kováts “Questioning Consensuses” 536). До того ж, саме з 2012 року в Україні спостерігається активізація про-європейської риторики в рамках подальшого зближення країни з ЄС, що зумовило збільшення видимості ЛГБТ+ спільноти та їхнього порядку денного в суспільному просторі України. Такі тенденції вплинули і на активізацію протистояння між досліджуваними спільнотами через паралельне збільшення інтенсивності протидії праворадикальних політичних груп. Саме з 2012 року починаються перші проби проведення Маршів Рівності стосовно забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в суспільстві, які стають яскравими маніфестаціями конфлікту зазначених спільнот та груп (Кравчук et al. “Преступления На Почве Ненависти”). Перелічені зміни у цей період зумовили вибір окреслених років для розгляду конфлікту.

Отже, конфлікт між представниками праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні виникає у контексті активізації антигендерного

руху, що пов'язаний з діяльністю праворадикальних груп. Такі зміни зумовлюються також і кризою ліберальної та неоліберальної політико-економічних систем, яка веде до виключення певних груп з різних суспільних сфер. Ці групи згодом можуть протидіяти будь-яким аспектам ліберальних демократичних структур, одними з яких є порядок денний ЛГБТ+ спільноти.

1.4. Конфліктний етос та протистояння представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Європі та Україні

Конфліктний етос є центральним поняттям та інструментом аналізу протистояння між представниками праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні, адже таке явище уможливлює аналіз ідеологічного виміру конфлікту, що формує взаємодію суб'єктів та суспільну реакцію на події. Поняття "етос" визначається як конфігурація центральних суспільних переконань, які забезпечують особливу домінуючу орієнтацію в суспільстві (Bar-Tal, 2000). Етос, поряд з цілями та прагненнями, є тим, що пов'язує членів суспільства, надає значення суспільному життю, надає легітимності суспільному порядку та сприяє інтеграції членів суспільства. Суспільні переконання, що складають етос, зазвичай організовані навколо декількох тем: цілі, ідентичність, роль у суспільстві певної особи чи групи осіб. Ці переконання поділяються членами суспільства, аригуються як центральні теми громадського порядку денного, часто є частиною публічного дискурсу, виражаються в культурних продуктах, передаються в освітній системі, служать

основою рішень, прийнятих лідерами, і впливають на вибір напрямів дій. Вони забезпечують відчуття схожості й, таким чином, є однією з контекстних основ соціальної ідентичності.

Переконання, які є частиною етосу суспільства, розвиваються з умов, в яких суспільство живе протягом тривалого періоду часу, і особливого колективного досвіду, який формує суспільство в цей період. За тривалих умов нерозв'язного конфлікту, коли насильницький досвід є загальним колективним досвідом, конфлікт переймає більшість членів суспільства. Тому вони розробляють "етос конфлікту", який описує чітку картину конфлікту, його цілей, його умов, вимог, образ власної групи та образ опонента чи суперника. Етос конфлікту підтримується колективною пам'яттю суспільства та включає схожі теми. Такими вимірами є цілі, безпека, делегітимізація, зображення самих себе, віктимізація, патріотизм, єдність та мир (Bar-Tal 353).

Суспільні переконання щодо справедливості власних цілей, які, насамперед, окреслюють мету конфлікту, вказують на їх вирішальне значення та надають свої пояснення та обґрунтування. Крім того, ці переконання заперечують і делегітимізують цілі іншої групи. Вони мотивують членів суспільства боротися цілі і дозволяють членам групи здійснювати насилля, нести втрати, переживати стрес і витрати через стійкий конфлікт (Bar-Tal 354).

Суспільні позиції щодо безпеки підкреслюють важливість особистої безпеки та національного виживання та визначають умови для їх досягнення. В умовах нерозв'язного конфлікту, переконання про військові умови, які дозволяють підтримувати безпеку, включаючи героїзм з боку бійців, мають особливе значення. Ці переконання мають важливе значення для суспільства, яке бере участь у нерозв'язному конфлікті, що передбачає насильство у вигляді ворожих дій та війн. Вони надають безпеці важливий пріоритет, слугують обґрунтуванням особистих та суспільних рішень та дій, мобілізують членів

суспільства на активну участь у конфлікті та готують їх до життя в стресових умовах (Bar-Tal 354).

Делегітимізація опонента стосується переконань, які заперечують людяність противника. Ці переконання пояснюють причини спалаху конфлікту, його продовження та насильство противника. Вони також виправдовують власні ворожі дії, здійснені проти групи суперників (Bar-Tal 358). Д. Бар-Тал представляє делегітимізацію як крайній випадок стереотипізації, що є процесом створення та артикуляції переконань про іншу групу в таких термінах, як риси особистості чи опис поведінки, та упереджень, які є негативними ставленнями до іншої групи у формі негативних афективних чи емоційних реакцій (Bar-Tal “Delegitimization” 169).

Соціальні переконання про позитивний колективний образ себе стосуються етноцентричної тенденції про надання власному суспільству позитивних рис, цінностей та поведінки. У часи нерозв'язного конфлікту докладаються особливі зусилля для поширення, з одного боку, характеристик, пов'язаних зі сміливістю, героїзмом чи витримкою, а з іншого - характеристиками, пов'язаними з гуманністю, моральністю, справедливістю, надійністю та прогресом, що притаманні певному суспільству. Ці характеристики зображуються як наявні лише у власному суспільстві, на відміну від противника, що дозволяє чітко розмежувати обидві сторони. Більше того, ці погляди забезпечують моральну силу та почуття власної переваги (Bar-Tal 358).

Віктимізація стосується самопрезентації осіб, груп чи суспільства як жертв, особливо в умовах нерозв'язного конфлікту. Основна увага в цих віруваннях надається несправедливій шкоді, злим вчинкам та жорстокості, вчиненим противником. Вони надають моральний стимул для пошуку справедливості та протидії опоненту, а також дозволяють мобілізувати моральну, політичну та матеріальну підтримку міжнародної спільноти (Bar-Tal

354). Колективна віктимізація є результатом колективного насильства, визначеного як інструментальне використання насильства людьми, які ідентифікують себе як члени групи - незалежно від того, чи є ця група тимчасовою, чи має більш постійні ідентичності - проти іншої групи чи групи людей, щоб досягти політичної, економічної чи соціальної мети (Vollhardt 137). Віктимізація, таким чином, є панівним наративом групи, що поділяється суттєвою частиною спільноти та передається через освіту, медіа, політичні виступи та інші канали (Vollhardt 138).

Соціальні уявлення про патріотизм породжують прихильність до країни та суспільства з боку їхніх членів, пропагуючи вірність, любов, турботу та жертвовність. Патріотизмом є відданість членів групи власній спільноті чи країні, а також відповідні емоції та переконання індивідів (Bar-Tal "Patriotism" 45). Патріотичні переконання підвищують згуртованість і відданість. Такі ідеї виконують важливу функцію для мобілізації членів суспільства до активної участі у конфлікті та переживання труднощів (Bar-Tal 354).

Єдність стосується важливості ігнорування внутрішніх конфліктів та розбіжностей під час нерозв'язного конфлікту, щоб об'єднати сили перед зовнішньою загрозою. Ці переконання зміцнюють суспільство зсередини, розвивають консенсус та почуття приналежності, посилюють солідарність та дозволяють спрямовувати сили та енергію суспільства на боротьбу з ворогом (Bar-Tal 354).

Нарешті, суспільні уявлення про мир стосуються мирного існування цілому та утопічного образу найінтенсивнішого прагнення бажання суспільства. Вони представляють ідилічний мир як кінцеву мету суспільства та членів суспільства. Такі вірування мають роль вселяти надію та оптимізм. Вони зміцнюють позитивний образ себе та сприяють емпатичній самопрезентації зовнішнього світу (Bar-Tal 359).

Соціальні інститути активно передають зазначені ідеї та ставлення для формування та зміцнення суті конфлікту в суспільстві. Разом ці переконання складають частину спільного дискурсу членів суспільства та сприяють спільному взаєморозумінню. Вони також створюють основу для спілкування, взаємозалежності та координації соціальної діяльності, які є необхідними для ефективного функціонування соціальних систем. Аналіз та маніпуляція наявними елементами конфліктного етосу мають потенціал щодо зменшення або елімінації конфліктної взаємодії з суспільного простору.

Таким чином, розгляд сутності та динаміки конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Європі та Україні передбачає використання якісної інтерпретативної парадигми з урахуванням авторської феміністичної позиції. Суспільне ставлення до ЛГБТ+ спільноти зумовлюється тривалим періодом криміналізації негетеросексуальних стосунків та недавнім скасуванням таких законів в Європі та Україні. Не зважаючи на відсутність кримінальної відповідальності за негетеросексуальні практики та орієнтації, українське суспільство артикулює гомофобне ставлення до представників ЛГБТ+ спільноти. Аналіз сучасних детермінантів протистояння між зазначеними групами вказує на інтенсифікацію антигендерних рухів, що протистоять поширенню “гендерної ідеології”, які включає, серед іншого, емансипативні аспекти щодо жінок та забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в суспільстві. Антигендерні рухи включають праворадикальні та релігійні організації, що своєю діяльністю наголошують на проблеми, наявні в сучасних ліберальних та демократичних суспільствах. Конфліктний етос з ідеями цілей, безпеки, делегітимації, зображення самих себе, віктимізації, патріотизму, єдності, та миру є ключовим інструментом для розгляду зазначеного конфлікту, адже така структура дозволяє розглянути ідеологічний та практичний виміри конфлікту а також розробити рекомендації для його подальшого врегулювання.

1.5. Опис процедури проведення експертних інтерв'ю

Інтерв'ю належить до основних соціологічних методів збору інформації, однак сфера використання такого інструменту розширюється до гуманітарних, технологічних, та природничих сфер пізнання. Інтерв'ю є міждисциплінарним методом, застосування якого найчастіше обумовлюється дослідницькими завданнями. Інтерв'ю - цілеспрямована бесіда, задачі якої пов'язані зі збором інформації, релевантної для певного дослідження. Такі бесіди різняться за ступенем структурованості та поділяються на формалізовані, напівформалізовані та неформалізовані інтерв'ю. Обраний тип експертних інтерв'ю найчастіше відбувається у формі напівформалізованих та неформалізованих бесід (Лобакова and Сертакова). Вибір типу експертних інтерв'ю для проведення дослідження про конфлікт представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти з 2012 року обумовлюється експлораторним дизайном та метою аналізу протистояння з точки зору якісної парадигми. Також на вибір такого методу впливають обмежені часові та фінансові ресурси для дослідження, адже проведення обстеження силами однієї особи протягом обмеженого часу не може передбачати побудову репрезентативної вибірки, особливо в рамках дипломних або магістерських робіт (Паніна 91). Такі інтерв'ю дозволяють глибинно та фахово охарактеризувати взаємодію зазначених груп в контексті відсутності репрезентативних кількісних або якісних досліджень на цю тематику.

Експертне інтерв'ю представляє різновид індивідуального інтерв'ю, здійсненого між інтерв'юер_кою і респондент_кою - спеціаліст_кою у досліджуваній темі. На відміну від різних осіб, в такому типі бесід респондент_ка є носієм глибоких знань щодо об'єкту дослідження (Чурсина et

al. 265). Якщо зазвичай глибинне інтерв'ю використовується для характеристики особистого життя персони або її повсякденної поведінки і думок, то метою експертного інтерв'ю є отримання невідомих чи додаткових достовірних даних, серйозних авторитетних думок або професійних оцінок щодо тематики дослідження. Саме тому експертне інтерв'ю не може бути формалізованою бесідою, адже відкритий характер питань дозволяє експерт_кам розкрити свою точку зору щодо озвученої теми, дати оцінку або спрогнозувати можливі варіанти розвитку певного явища (Лобакова and Сертакова). Ці фактори сформували вибір формату напівформалізованого типу бесіди з рядом відкритих питань, приготованих дослідницею заздалегідь, але які скоріше представляють собою тематику для обговорення і не включають очікувань дослідниці щодо відповідей опитаних осіб.

В експертному інтерв'ю є значні переваги в порівнянні з іншими методами збору даних. Наприклад, завдяки тому, що опитані особи володіють високим рівнем кваліфікації в досліджуваному питанні, виключається потреба у використанні додаткових питань для уточнення інформації, орієнтованих на виявлення прихованих від інтерв'юер_ок поглядів респондент_ок. Такий тип опитування однозначно націлений на отримання надійних даних через високий рівень компетентності опитаних персон. Проведення експертного інтерв'ю передбачає наявність суттєвої підготовки інтерв'юер_ок та компетентності у темі бесіди (Лобакова and Сертакова). Такі аспекти зумовили формат проведення інтерв'ю після завершення обробки існуючих публікацій на зазначену тематику та опрацювання вторинних даних.

Вибірка експерт_ок здійснювалася як за методом снігової кулі, так і за рядом специфічних критеріїв, характерних для експертних інтерв'ю. Так, усі респондент_ки були відібрані за методом снігової кулі, де дослідниця питала про поради щодо інших релевантних експерт_ок у опитаних осіб (Семенова 157). Припинення процесу збору даних зумовлене насиченістю отриманої

інформації (Fusch and Ness 1410). Такий фактор впливає з численних повторів ключових аспектів тематики у двох останніх бесідах з спеціалістками з боку ЛГБТ+ спільноти. Оцінити насиченість даних з перспективи праворадикальних груп не є можливим, але опитані особи є єдиними представниками конфліктної сторони, які дали згоду брати участь в дослідженні. Суттєва кількість представників праворадикальних груп відмовились від участі в дослідженні через ідеологічну невідповідність такої діяльності власним переконанням, що супроводжувалось грубими та недоречними твердженнями в бік дослідниці.

Оскільки інтерв'ю проводилися з спеціаліст_ками у тематиці, побудова вибірки передбачає оцінку компетентності осіб у такій сфері через ряд критеріїв. До таких стандартів належать освітні кваліфікації, позиція в професійній сфері, досвід роботи, наявність раніше проведених експертних оцінок, рівень суспільного визнання (Лобакова and Сертакова). Розроблені критерії включають:

- наявність профільної освіти у сферах соціальних студій чи права;
- позиція у правозахисних, громадських, чи просвітницьких організаціях;
- досвід роботи в зазначених організаціях, що співпадає з чи є більшим за досліджуваний період протистояння (2012-2019 роки);
- наявність раніше проведених оціночних ініціатив, висвітлених у публікаціях чи публічних виступах на тематику конфлікту.

Усі опитані особи відповідають наведеним критеріям, що можна побачити в Таблиці 1. Параметри компетентності осіб, які дали згоду на використання персональних даних у дослідженнях, використані з їхніх тверджень під час інтерв'ю або з їхніх офіційних сторінок на сайтах соціальних мереж. Відповідність критеріям осіб, які не дали згоду на використання власних даних, використані лише з інформації, отриманої під час інтерв'ю.

Таблиця 1.

Дані про респондент_ок.

	Ім'я експерт_ки	Освіта	Посада	Досвід роботи	Наявність публікацій чи виступів
1.	Олена Шевченко	Вища менеджерська та соціологічна освіта	Голова ГО "Інсайт"	2010-2019	Численні публічні виступи на телеканалі "Магнолія-ТВ"
2.	Руслана Панухник	Вища політологічна освіта	Виконавча директорка ГО "KyivPride"	2012-2019	Численні публічні виступи на різних телеканалах
3.	"Марія"	Вища юридична освіта	НУО «Міжнародна амністія»	2010-2019	Публікації звітів та інших матеріалів в рамках НУО «Міжнародна амністія»
4.	"Юлія"	Вища юридична освіта	Правозахисний центр "Наш світ"	2009-2019	Публікації звітів та інших матеріалів в рамках діяльності центру
5.	Руслан Кухарчук	Вища журналістська освіта	Колишній голова ГО "Любов проти гомосексуалізму" Голова ГО «Всі Разом!»	2003-2019	Численні публічні виступи на телеканалі "Магнолія-ТВ" та інших телеканалах
6.	"Юрій"	Вищі менеджерська освіта	ГО "Традиція і порядок"	2012-2019	Публічні виступи від ГО "Традиція і порядок"

Зважаючи на наявність активного конфліктного протистояння між дослідженими групами, деякі з опитаних персон відмовилися від використання їхніх особистих даних, зокрема імен, конкретних посад, посилань на публікації, а також інших матеріалів у роботі, які б могли розкрити особистості опитаних експерт_ок через міркування особистої безпеки. Така відмова врахована у роботі, і для спрощення позначення для експерт_ок під номерами 3, 4 та 6 було обрано випадкові імена, позначені лапками в Таблиці 1. Загалом, цитування фраз експерт_ок у роботі відбуватиметься за їхніми номерами, зазначеними у Таблиці 1, за принципом P1, P2, P3,..., P6.

Всі шість бесід були записані на диктофон за попередньою згодою опитаних осіб. До того, ж ключова інформація фіксувалася в письмовому вигляді для спрощення процесу обробки даних. Отримана інформація була оброблена до формату транскриптів, приклад якого наявний в додатках роботи, а також була інтерпретована та систематизована у розділах дисертації.

1.6. Опис інструментарію для проведення експертних інтерв'ю

Оскільки експертні інтерв'ю передбачають цілеспрямовані бесіди зі спеціаліст_ками у певній тематиці, інструментарій для такого методу збору даних включають перелік відкритих питань або тем для обговорення, а не список закритих питань. Шість напівформалізованих інтерв'ю були проведені за допомогою гайду, перелік та послідовність питань в якому були адаптовані до конкретних респондент_ок. Загальний список питань включав десять тематик, які мали на меті розкрити сутність та тенденції дослідженого конфлікту. Такими питаннями є:

1. Як Ви прийшли до ____ (правозахисної, просвітницької, активістської) діяльності?
2. З якими праворадикальними/ЛГБТ+ групами Ви особисто стикалися?
3. Як Ваша група аргументує та виражає власну позицію?
4. Які особи/групи протистоять праворадикальній/ЛГБТ+ спільноті?
5. Які особи чи групи найчастіше ініціюють сутички під час публічних акцій чи інших подій?
6. Як такі опоненти аргументують власну позицію?
7. Як праворадикальну/ЛГБТ+ спільноту зображують в публічних дискусіях або при особистих контактах?
8. Чи є можливим співіснування ідеологій або осіб з праворадикальної та ЛГБТ+ спільноти?
9. Яка динаміка взаємодії зазначених груп?
10. Якими є Ваші рекомендації щодо зменшення чи елімінації конфліктної взаємодії?

Перші три питання виступають в ролі питань для побудови довіри та презентації тематики респондент_кам. Четверте та п'яте питання вказують на сутність конфліктної взаємодії. Шосте, сьоме, та восьме питання аналізують аспекти конфліктного етосу різних спільнот. Дев'яте та десяте питання розкривають динаміку конфлікту та пропозиції щодо способів його врегулювання. Отже, описаний інструмент характеризує конфлікт між аналізованими спільнотами.

1.7. Опис процедур відбору та аналізу вторинних даних

Для характеристики сутності та динаміки конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти з 2012 року було проаналізовано ряд статистичних та оглядових звітів профільних дослідницьких та громадських організацій. Такі документи виступають вторинними даними для роботи. Аналіз документів представляє один із найбільш вживаних методів збору соціальної інформації (Вербець 40). Вибір такого типу даних зумовлений відсутністю державної статистики стосовно, наприклад, правопорушень чи злочинів ненависті на підставі сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, яка могла б фасилітувати аналіз протистояння зазначених груп.

Було оброблено ряд звітів, опублікованих правозахисним ЛГБТ центром та моніторинговою мережею “Наш світ” за період з 2012 до 2019 року. Оскільки обрані організації є ключовими агентами моніторингу та активізму щодо конфлікту між ЛГБТ+ спільнотою та праворадикальними групами, їхні матеріали стали основою дослідження цього явища. Звіти центру “Наш світ” є регулярними щорічними публікаціями, що комплексно та фахово оцінюють ставлення до ЛГБТ+ спільноти в суспільстві. Ці матеріали також включають оцінку протистояння ЛГБТ+ спільноти з іншими групами, включаючи праворадикальні та релігійні організації, за різними категоріями, що повторюються в кожному звіті. Така систематичність та регулярність даних, а також подібність дослідницьких практик, інструментів та інтерпретативних перспектив, уможливають порівняння зазначених категорій конфлікту між спільнотами протягом періоду з 2012 по 2019 рік. Дослідницькі та моніторингові матеріали інших вказаних правозахисних організацій доповнюють аналіз та розширюють можливості інтерпретації сутності та динаміки конфлікту.

Загалом, було проаналізовано вісім звітів центру “Наш світ” за період з 2012 до 2019 року. Відбір даних здійснювався за принципом снігової кулі, де в

окремих документах надавалися посилання на інші релевантні публікації, а також за критеріями наявності щорічних звітів про український контекст для комплексної оцінки динаміки явищ, тому основу вибірки складають сім щорічних документів до один піврічний звіт за 2019 рік від центру “Наш світ”.

Всі дані було систематизовано за переліком тем, які розкривають сутність та тенденції конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти з 2012 року дотепер. До таких тематичних блоків належать маніфестації протистояння, такі як насильницькі напади, роль правоохоронних органів у конфлікті, законодавча система України, та трансформації конфліктної взаємодії.

Таким чином, опис динаміки та сутності конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти з 2012 року відбувався за допомогою якісної дослідницької методології. до методів збору даних належать ряд експертних інтерв'ю та аналіз вторинних даних з наявних статистичних та описових звітів різноманітних профільних організацій. Експертні інтерв'ю проводилися за допомогою гайду з десятьма відкритими питаннями чи тематиками, послідовність та наявність яких варіювалася відповідно до ходу бесіди з спеціаліст_ками. Вторинні дані, використані у дослідженні, були систематизовані для опису ключових аспектів конфліктної взаємодії між групами та спільнотами.

РОЗДІЛ 2. ОПИС ДИНАМІКИ КОНФЛІКТУ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ГРУП ТА ЛГБТ+ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ З 2012 РОКУ.

2.1. Аналіз конфлікту на основі наявних вторинних даних

Згідно з проаналізованими вторинними даними моніторингових досліджень, конфлікт представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні полягає у поєднанні ідеологічного та фізичного протистояння зазначених груп, а також таких третіх сторін, як представники правоохоронних органів України й державний апарат країни. За даними моніторингового центру “Наш світ”, основними організаторами заходів та будь-яких дій, які включають протистояння за ЛГБТ+ спільнотою, є “Батьківській комітет”, рух В. Медведчука “Украинский выбор”, “Народний собор: Україна”, “Любов проти гомосексуалізму”, “Правовірна греко-католицька церква” (Кравчук et al. “На порозі” 10). Не зважаючи на те, що такі організації не можна охарактеризувати як масові соціально-політичні рухи, до конфліктної протидії залучаються націоналістичні, релігійні, праворадикальні, так звані “проросійські” групи (такі як організації з назвами “казачество”). Діяльність таких груп та осіб заключається в розповсюдженні агітаційних матеріалів з гомофобним змістом та закликами до протесту щодо будь-яких приватних чи публічних подій або акцій, влаштованих ЛГБТ+ спільнотою. Численні акції протесту стосовно прийняття антидискримінаційних законів чи проведення подій з порядком денним ЛГБТ+ осіб відбувалися і

продовжують відбуватися Києві перед будівлями Верховної Ради, але окремі акції мали місце в багатьох інших містах, зокрема, Львові, Полтаві, Луганську, Житомирі, Одесі, Дніпропетровську, Сімферополі тощо (Кравчук et al. “На порозі” 10). Дослідники зазначають, що більшість проведених подій щодо протидії ЛГБТ+ спільноті були нечисленними та мирними, однак Марші Рівності, що створюються ГО “КиївПрайд” та є значними щорічними заходами з видимості ЛГБТ+спільноти, зустрічали суттєвий супротив різних політичних та релігійних груп у формі протестів з тисячами учасни_ць та агресивними сутичками з ЛГБТ+ особами чи представниками правоохоронних органів (Кравчук et al. “На порозі” 11). Основними формами конфліктної взаємодії є фізичне насильство, майнові збитки, зґвалтування, підготовка злочинів на ґрунті ненависті, тортури і розголошення конфіденційної інформації (аутинг), скоєні представниками праворадикальних груп стосовно ЛГБТ+ осіб (Кравчук et al. “Преступления на Почве Ненависти”).

В різних контекстах протистояння зазначених спільнот супроводжується закликами до насилля на фактичного здійснення насильницьких дій праворадикальними групами стосовно представни_ць ЛГБТ+ спільноти. Так, гомофобно-орієнтовані події в Луганську 2013 року супроводжувалися закликами до дискримінації та насильства через терміни "знищувати" та "побивати камінням" стосовно представни_ць ЛГБТ+ спільноти. Такі платформи соціальних мереж як ВКонтакте, а згодом Facebook. стали просторами для агітації та підготовки насильницьких дій стосовно ЛГБТ+ осіб з боку праворадикальних груп. Втім, зазначені форми конфліктної взаємодії спочатку не викликали значного зацікавлення з боку суспільства і правоохоронних органів, а також представників державних структур та місцевої влади (Кравчук et al. “На порозі” 11).

За даними обстежень, здійснених Єврейською конфедерацією України для Бюро демократичних інститутів та прав людини, що є частиною Організації

з безпеки і співробітництва в Європі, за 2013 рік в Україні зафіксовано 97 випадків насильницьких атак на осіб через упередження стосовно сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, 12 випадків погроз стосовно таких атак, а також 1 випадок нападу на власність осіб за тим самим упередженням. Показник насильницьких нападів на осіб за зазначеним упередженням є значно вищим, ніж аналогічні показники тієї самої організації стосовно нападів, причинених расизмом, релігійною нетерпимістю, чи антисемітизмом (“Hate Crime Reporting”). Не зважаючи на те, що ці дані унеможливають кількісну оцінку поширеності насильницького протистояння досліджених спільнот, така інформація наголошує наявність конфліктної взаємодії в суспільстві.

Сутність та суспільну реакцію на зазначені форми конфліктної взаємодії формує також і законодавча система України, а саме відсутність відповідних регулятивних матеріалів для засудження правопорушень, спричинених нетерпимістю або ненавистю до ЛГБТ+ спільноти. Дослідники виділяють поняття «злочин на ґрунті ненависті» як кримінально карані діяння, єдиною або основною причиною скоєння яких є упереджене ставлення злочинців до потерпілих осіб, що включають вербальні образи чи насильницькі напади, нанесення шкоди майну, поширення конфіденційної інформації без згоди потерпілих, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом (Кравчук et al. “Преступления на Почве Ненависти” 5). Втім, законодавство України не містить таких понять, як «злочин на ґрунті ненависті» і «інцидент на ґрунті ненависті». Єдина стаття в Кримінальному кодексі України (ККУ), за якою можна притягнути до відповідальності осіб за скоєння злочинів на ґрунті ненависті - це стаття 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань» (“Закон України”). Таки документ передбачає кримінальне переслідування за «умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової або релігійної ворожнечі, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів

громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями» («Закон України»). Однак, назва документу апелює до того, що перелік захищених цією статтею ознак дуже обмежений (раса, національність та релігійні переконання) та не передбачає настання кримінальної відповідальності осіб за злочини чи інциденти на ґрунті ненависті за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності. Так, наприклад, всі спроби притягти до відповідальності за цією статтею людей, які скоїли насильницький анапід на організаторів Маршу Рівності в Києві в травні 2012 р. залишилися безрезультатними. Органи прокуратури не побачили в цих випадках порушення ст. 161 ККУ. Органи слідства обмежилися кваліфікацією такого злочину як порушення кримінальних справ за статтею про хуліганство (Кравчук et al. “Преступления на Почве Ненависти” 30).

Кейс нападу на організаторів “Київ-Прайду 2012” у Києві ілюструє сутність протистояння праворадикальних груп на ЛГБТ+ спільноти, а також зазначені аспекти законодавчої системи в державі, які уможливлюють таку взаємодію. 20 травня 2012 року в місті Київ в районі станції метро “Дарниця” було скоєно насильницький напад на організаторів маршу Святослава Шеремета та Максима Касянчука, які є відносно публічними особами, що заявляють про власну гомосексуальну орієнтацію, групою з десятих молодих чоловіків в масках (Кравчук et al. “Преступления на Почве Ненависти” 21). На постраждалих напали в безлюдному місці відразу ж після того, як вони взяли участь у імпровізованій прес-конференції з приводу відмови від проведення події. Їх оточили і почали методично і жорстоко бити. Постраждалі особи отримали різні травми легкого та середнього ступеня тяжкості. Про те, що цей напад пов'язаний з їх громадською діяльністю, а також сексуальною орієнтацією, свідчило питання з боку зловмисників перед початком побиття: «Ви підари?» (Кравчук et al. “Преступления на Почве Ненависти” 21). Такі

твердження з боку зловмисників вказують на гомофобну спрямованість насильницьких дій стосовно представників ЛГБТ+ спільноти.

Звернення до правоохоронних органів щодо скоєного злочину не мало результатів. По факту скоєння нападу було викликано представників тодішньої структури міліції, а згодом Дніпровським відділенням міліції м.Києва було порушено кримінальну справу за статтею 296 ККУ «Хуліганство» (Кравчук et al. “Преступления на Почве Ненависти” 21). Правоохоронні органи та прокуратура відмовили постраждалим у кваліфікації описаного нападу як злочину на ґрунті ненависті. Незважаючи на відкрите звернення з боку Ради ЛГБТ-організацій України до всіх провідних українських політичних партій, жодна з них публічно не засудила факту нападу на організаторів прайду (Кравчук et al. “Преступления на Почве Ненависти” 21).

Жодна за праворадикальних політичних груп в Україні не взяла на себе відповідальність за скоєний злочин стосовно організаторів маршу в 2012 році. Втім, обговорення та оцінка нападу на різних праворадикальних сайтах і в групах в соціальних мережах породжує припущення, висловлене в дослідницьких матеріалах, про те, що напад скоєний саме праворадикальними групами. Так, згідно з моніторинговими матеріалами, член Політради ВО «Свобода» А. Ілленко заявив, що саме українські націоналісти зірвали проведення маршу 2012 року в Києві (Кравчук et al. “Преступления на Почве Ненависти” 21). Така реакція правоохоронних органів, а також українського суспільства на насильницькі дії стосовно ЛГБТ+ осіб, засновані на мотивах упереджень стосовно сексуальної орієнтації, маніфестують гомофобне суспільне ставлення до таких осіб, а також наявність не тільки ідеологічного, а й насильницького протистояння між праворадикальними групами та ЛГБТ+ спільнотою.

Разом з тим, слід зазначити, що навіть порушення кримінальних справ за ознаками, які стаття 161 ККУ безпосередньо захищає, відбувається вкрай рідко.

Правоохоронні органи і прокуратура вважають за краще обмежуватися іншими статтями КК, що передбачають покарання, наприклад, за хуліганство або нанесення тілесних ушкоджень, тому що настання відповідальності за ст. 161 вимагає додаткової роботи по визначенню кваліфікуючих ознак. Таким чином, ця стаття не працює у відношенні не тільки ЛГБТ, але і інших вразливих груп. Аналогічним чином йде справа ще з однією статтею ККУ - 67-ою, що визначає обставини, які обтяжують кримінальне покарання. З мотивів ненависті в ній згадані тільки «вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату» (п. 3 ч. 1) - закритий список ознак, ідентичний згаданому в ст. 161 (Кравчук et al. “Преступления на Почве Ненависти” 30).

Проаналізовані матеріали також вказують на те, що правоохоронні органи в державі є не лише третіми сторонами та спостерігачами конфлікту, а й активними учасниками протистояння. Так, моніторингові дані надають підстав стверджувати про те, що органи правопорядку належать до основних акторів порушення прав ЛГБТ+ осіб. Так, звіт центру “Наш світ” за 2013 рік ідентифікує наступні форми порушення прав ЛГБТ+ осіб з боку правоохоронних органів (Кравчук et al. “На порозі” 18):

- порушення процесуальних норм, провокування до вчинення злочину, образи і фізичне насильство, що є порушенням права на свободу і особисту недоторканність;
- відмова у прийомі заяви щодо правопорушення, відсутність реакції на скаргу від ЛГБТ+ особи, що є порушенням права на ефективні засоби правового захисту;
- образи і залякування через сексуальну орієнтацію, що є порушенням права на свободу від дискримінації;
- загроза незаконного розголошення конфіденційної інформації, що є порушенням права на повагу до приватного життя.

Зазначені порушення прав громадян з ЛГБТ+ спільноти з боку представни_ків правоохоронних органів є детермінантами того, що постраждав у злочинах, скоєних на підставі нетерпимості до сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, не звертаються до органів правопорядку. Відсутність звернень спричинена страхом протиправних дій з боку самих правоохорон_ців у зв'язку з сексуальною орієнтацією чи гендерною ідентичністю. Відмова від звернення до правоохоронних органів, а також відсутність реакції органів правопорядку на скоєні злочини унеможлиблює ведення комплексної статистики державними установами для кількісної та якісної оцінки протистояння між зазначеними групами.

Наявні вторинні дані моніторингових центрів та дослідницьких організації не дають змоги комплексно оцінити масштаби та інтенсивність протистояння ЛГБТ+ спільноти та праворадикальних груп. Проаналізовані звіти соціальних обстежень документують відносно різні кількісні показники кейсів насильницької взаємодії зазначених спільнот. Втім, автори таких досліджень вказують на те, що в певних місцях проводилися спеціальні цілеспрямовані проекти з документування кейсів, що спричиняють відносно високі показники насильницьких нападів. тоді як в контекстах, де подібних ініціатив не було, показники конфліктної взаємодії є відносно низькими. Така залежність кількісних показників від наявності дослідницьких ініціатив в регіоні вказує на те, що реальна кількість випадків з протистоянням ЛГБТ+ спільноти та праворадикальних груп може бути значно вищою за умови активного збору інформації. Отже, запропоновані вторинні дані надають скоріше якісну оцінку досліджуваного явища.

Аналізовані вторинні дані моніторингових досліджень мають ряд обмежень. Наприклад, деякі з матеріалів базуються на інформації, зібрані через Інтернет-опитування, яке не є досконалим способом збору даних з соціологічної точки зору через те, що його результати можна використовувати

тільки для приблизної оцінки ситуації. До того ж, переважна кількість респондентів подібних обстежень - це чоловіки. Дослідники не використовували інструмент «обов'язкових відповідей» і респонденти відповідали чи утрималися від відповіді на будь-яке питання на власний розсуд. Таким чином, дослідники працювали з відносно неповними масивами даних й аналізували лише повідомлену інформацію.

Таким чином, в українському суспільстві спостерігається протистояння ЛГБТ+ спільноти та праворадикальних політичних груп. Така конфліктна взаємодія відбувається в контексті гомофобного ставлення до ЛГБТ+ осіб в суспільстві та набуває форм ідеологічного та насильницького протистояння між групами. Праворадикальні спільноти часто є ініціаторами сутичок під час публічних чи приватних заходів, організованих ЛГБТ+ спільнотою. Правоохоронні органи не лише не здійснюють заходів для зменшення інтенсивності протистояння, а і сприяють пригніченню ЛГБТ+ спільноти через дискримінацію та насилля.

2.2. Конфліктний етос представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні за даними експертних інтерв'ю

Проведення шести експертних інтерв'ю мало на меті виокремлення та аналіз компонентів конфліктного етосу, описаного в попередніх розділах згідно з концепцією Д. Бар-Тала. Так, основними елементами конфліктного етосу груп, які беруть участь в насильницькому протистоянні, є цілі, безпека, делегітимізація, зображення самих себе, віктимізація, патріотизм, єдність та мир.

По-перше, опитані експертки з організацій, які представляють ЛГБТ+ спільноту, називають ряд праворадикальних груп, про які не згадується у даних моніторингових інституцій. До таких груп належать “С14”, “Національний корпус”, молодіжні групи організації “Сокіл” та політичної партії “Правий Сектор”, “Традиція і Порядок”, “Катехон”, “Сестринство Святої Ольги”, “Невідомий патріот”, “Misanthropic Division”, політичні партії “Братство” та “Свобода”, “Немезіда”, “Крапатська Січ” (P1, P2, P3, P4). Так, приналежність невідомих осіб-учасників конфліктної взаємодії до будь-яких груп можна встановити лише за публічною реакцією згаданих груп на насильницькі дії, скоєні проти ЛГБТ+ осіб, на платформах соціальних мереж чи у медіа-повідомленнях (P1, P2). До того ж, спеціалістки поділяють зазначені праворадикальні угруповання за певним спрямуванням їхньої діяльності. Так, “Традиція і Порядок” й “Катехон”, а також рух “Всі Разом!”, очільником якого є респондент дослідження Руслан Кухарчук є ідеологічними агентами протистояння з ЛГБТ+ спільнотою, які проводять скоріше просвітницьку та агітаційну діяльність, тоді як у вуличних протистояннях або насильницьких нападках беруть участь особи без знаків приналежності до певної групи чи організації, або представники “Національної дружини” та молодіжних груп зазначених політичних партій. Олена Шевченко з ГО “Інсайт” поділяє такі групи на дві категорії, а саме організації консервативного спрямування, які виробляють ідеологічну складову протистояння, та праворадикальні спільноти, які відповідають за те, що респондентка називає “вуличним, насильницькими намаганням цю ідеологію у суспільство впровадити” (P1).

Етос конфлікту, розроблений спільнотами для здійснення дій в рамках протистояння, включає такі теми, як цілі, безпека, делегітимізація, зображення самих себе, віктимізація, патріотизм, єдність, та мир (Bar-Tal 353). Отже, під час експертних інтерв'ю було проаналізовано зазначені виміри конфліктного

етосу, які артикують як праворадикальні групи, так і представни_ці ЛГБТ+ спільноти.

Опитані експерти з боку праворадикальних спільнот вказують на те, що групи, які беруть участь в протистояннях з ЛГБТ+ спільнотою, апелюють до патріархальних традиційних сімейних та релігійних цінностей. Так, праворадикальні групи протестують проти впровадження порядку денного ЛГБТ+ спільноти через те, що такі зміни заперечують їхнім переконанням про непорушний інститут родини, який будується на гетеросексуальному шлюбному союзі чоловіка та жінки, який потім включає також і дітей (P5). Такі цінності пов'язані також з релігійними переконаннями цих груп щодо “гріховності” всіх практик, орієнтації та поведінки, що не є гетеросексуальними, а також з участю релігійних організацій у протистоянні, що зазначає олена шевченко у твердженні “тут бачимо тісну кооперацію із церквами” (P1, P5, P6). Методами такої протидії є обмеження функціонування ЛГБТ+ організацій та переведення спектру їхньої діяльності з публічного в приватний простір (P5, P6). Отже, цілями праворадикальної спільноти є захист суспільства від ЛГБТ+ організацій, які суперечать конвенційному уявленню про гетеросексуальну родину та шлюби та артикують “гріховні”, за християнською доктриною, практики.

Метою ж ЛГБТ+ спільноти є запровадження принципів рівності та попередження дискримінації в суспільстві. Так, чотири респондентки з ЛГБТ+ організацій зазначають про те, що основними цілями подій та рухів їхньої спільноти є протидія порушенням прав осіб за принципом сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, надання ЛГБТ+ особам рівних прав з іншими громадян_ами у сферах працевлаштування, охорони здоров'я, освіти, збільшення видимості та нормалізація присутності ЛГБТ+ осіб в публічному просторі України. Методами такої діяльності розглядають просвітні ініціативи, заходи з видимості, такі як КиївПрайд, мирні протести та реформування

державних інституцій разом з законодавством (P1, P2, P3, P4). Отже, якщо в порядку денному праворадикальних організацій наявне обмеження діяльності ЛГБТ+ спільноти, то у їхніх опонентів основними цілями є забезпечення рівних прав та можливостей усім громадянами України, незалежно від переконань або сексуальної орієнтації.

Суспільні уявлення про безпеку у праворадикальних групах відрізняються від ставлень ЛГБТ+ спільноти. Так, праворадикальні групи розглядають опонентів як скоріше ідеологічну загрозу власним цінностям та суспільному порядку (P6). Такі уявлення вказують на необхідність ідеологічного протистояння в соціально-політичному вимірі. Натомість, ЛГБТ+ спільнота розглядає праворадикальні організації як загрозу насамперед їхній персональній безпеці через частоту насильницьких нападів та скоєння злочинів на підставі нетерпимості до сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності особи (P3). Безпекою, згідно з оцінкою експертів з праворадикальної сторони, є відсутність “ЛГБТ-проблематики” в суспільному просторі держави, тоді як для ЛГБТ+ спільноти безпекою вважається відсутність загрози життю та здоров’ю представниць групи (P3). Оскільки уявлення про безпеку мобілізують осіб з різних груп на активну участь у конфлікті та є обґрунтуванням особистих та суспільних рішень або дій (Bar-Tal 354), такий аспект є детермінантом подальшого протистояння. Втім, дані, отримані від експертів з праворадикальної сторони, не дають змоги обґрунтувати саме насильницький вимір протистояння через очевидну ідеологічну спрямованість переконань про безпеку, озвучених респондентами. Інформація від осіб, що безпосередньо беруть участь чи формують насильницький аспект конфлікту, дала б більш конкретне уявлення про те, як уявлення про безпеку впливають на протистояння, втім, представники таких організацій не дали згоди на участь в дослідженні.

Делегітимізація опонентів є ключовим аспектом конфліктного етосу праворадикальних груп, і не є центральним елементом аналогічної структури ЛГБТ+ спільноти. Експерти вказують на те, що ідеологія та практики, здійснювані ЛГБТ+ особами, є неприйнятними для українського суспільства, бо суперечать “традиційній та природній українській сім’ї” (P5), що може означати гетеросексуальний шлюбний союз чоловіка та жінки, що мають дітей. Також делегітимізація ЛГБТ+ спільноти відбувається через релігійну складову конфлікту, адже негетеросексуальні практики або орієнтації, на думку праворадикальних або релігійних активістів, суперечать християнській доктрині та є гріховними (P5). Таке ставлення до ЛГБТ+ осіб серед праворадикальних груп виправдовує насильницькі дії стосовно цих людей та сприяє продовженню конфліктної взаємодії. Натомість, експертки з ЛГБТ+ сфери зазначають відсутність ворожих ставлень до ідеологічних аспектів або діяльності праворадикальних спільнот, якщо такі дії відбуваються в рамках законодавства держави та не несуть шкоди членам суспільства (P1). Так, ЛГБТ+ не делегітимізує праворадикальну спільноту з її цілями та методами вираження власної позиції, а, навпаки, визнає валідність таких поглядів. Зазначений елемент етосу ЛГБТ+ спільноти може сприяти припиненню конфліктної взаємодії між описаними акторами.

У зв’язку з делегітимізацією опонентів, обидві сторони конструюють позитивний образ себе. Представники праворадикальних спільнот апелюють до вже зазначених конструктів традиційної гетеросексуальної родини та релігійних цінностей для обґрунтування валідності власної позиції. Історично сформовані моделі гетеросексуальної родини, засновані на принципах гетеронормативності, пригнічення жінок та виключення ЛГБТ+ осіб з суспільного простору, в патріархальній системі українського суспільства (Кісь; Оксамитна; Ярская-Смирнова and Романов) складають основу апеляцій до традиційних аспектів у праворадикальних спільнотах. Побудова позитивного

образу праворадикальних спільнот, на думку спеціалістів, базується на їхній ролі захисників усталених традиційних елементів української культури від небажаних закордонних впливів “новомодної” ЛГБТ+ спільноти, яка руйнує зазначену традиційну структуру (Р6). Втім, оскільки дослідницьке середовище вказує на логічну хибність апеляцій до традиції, що полягає в перенесенні певних усталених та потенційно нерелевантних патернів взаємодії чи мислення на принципово нові умови, позитивний образ праворадикальних спільнот базується на логічно хибних твердженнях (Gough 14). Позитивний образ ЛГБТ+ спільноти, на думку експертів, базується на ідеї суспільного прогресу, яке від пригнічення різних груп рухається до інклюзивних взаємодій, заснованих на “рівності, протидії дискримінації, та взаємоповазі” осіб в суспільстві (Р1, Р2, Р4). Оскільки такі дискурсивні моделі впроваджуються і в рамках про-європейського напрямку розвитку країни, ЛГБТ+ спільнота апелює до моделей взаємодії “розвинених країн”, до яких має прагнути і Україна (Р3). Отже, учасники конфліктної взаємодії будують позитивні образи себе, що базуються на принципово різних ідеологічних структурах.

У груп також різняться уявлення про власну віктимізацію. Так, на думку експертів, у праворадикальних угрупованнях присутнє уявлення про себе як про жертв згубного впливу популяризації порядку денного ЛГБТ+ спільноти. ЛГБТ+ особи в публічному просторі та їхнє визнання як легітимних членів суспільства не тільки становлять “загрозу для християнських сімейних цінностей” праворадикальних груп, а й загрожують “демократії в країні” (Р5). Також, на думку Руслана Кухарчука:

“ЛГБТ не прагнуть рівності, вони прагнуть домінувати - усюди, в публічному просторі, на телебаченні, в медіа, і в приватному також, пропагуючи своє бачення родини через свої збочені уявлення про шлюб та його призначення. Вони хочуть пригнічення всього того, що не підпадає під їхні стандарти рівності. будь що можна кваліфікувати як дискримінацію.

Взагалі, зараз навіть дипломну роботу не можна захистити, де є припущення про існування Бога, а от гендерні дослідження зараз якраз набирають оберти”. (P5)

Такі твердження про праворадикальні групи вказують на формування уявлень про власну віктимізацію серед цих осіб. Втім, такі уявлення, подібно до попередніх аспектів, також засновані на логічно хибних твердженнях про власну дискримінацію. Так, дослідниці зазначають, що в умовах трансформацій патріархатної системи, де гетеронормативність та пригнічення жінок проблеатизуються або втрачають свою актуальність, чоловіки та інші домінантні групи часто апелюють про дискримінацію в контексті популяризації нових принципів взаємодії, заснований на рівності прав та можливостей в суспільстві (Becker 23). Втім, такі твердження про обернену дискримінацію скоріше маніфестують втрату домінантною групою власного панівного та владного положення, а не процеси пригнічення таких груп (Becker 25). Отже, етос праворадикальних спільнот включає превалююче уявлення про власну віктимізацію.

Натомість, етос ЛГБТ+ спільноти передбачає трансформацію уявлень про власну віктимізацію та зміщення фокусу ідеологічних структур з саморепрезентації себе як жертви на інші аспекти. Руслана Панухник вказує на те, що віктимізація ЛГБТ+ спільноти трансформується, у своєму твердженні:

“Раніше праворадикальні групи для ЛГБТ завжди асоціювалися за страхом, через усі ці жорстокі напади, з агресією, з такою загрозою, зараз же. після цієї спроби закидати Прайд фекаліями (апелює до інциденту в рамках КиївПрайду 2019), праворадикальні групи все більше себе дискредитують, і вони вже більше сприймаються як “дурачки”. ... Загалом, очевидно, що наратив змінюється. адже видно, які праві не еволюціонують у своїх методах” (P2)

У такому твердженні експертка вказує на те, що уявлення про віктимізацію черед ЛГБТ+ спільноти змінюється. та ці особи або організації здебільшого не розглядають себе як жертв та делегітимізують скоріше способи протидії праворадикальних груп, а не їхні переконання чи ідеологію.

Соціальні уявлення про патріотизм є основними частинами етосу праворадикальних груп. Жодні зі спеціалісток не зазначила про наявність патріотичного спрямування в ідеологічних структурах ЛГБТ+ спільноти. Втім, патріотичні аспекти є суттєвим аспектом порядку денного праворадикальних спільнот. Експертки стверджують що сучасний патріотичний дискурс в країні, що розвивається також і в контексті збройного конфлікту на Сході України, розглядається як основа для делегітимізації порядку денного ЛГБТ+ спільноти. Так, згідно з Оленою Шевченко, “особливо зважаючи на героїзацію воїнів наших на Сході” (P1), патріотизм серед праворадикальних груп забезпечує згуртованість, відданість, і жертвовність, які очікуються на практикуються особами з праворадикальних груп. Такі ідеологічні елементи також сприяють формуванню єдності як аспекту конфліктного етосу праворадикальних спільнот. Єдність, в такому випадку, обумовлюється спільністю елементів християнської доктрини, бажанням захисту традиційних українських уявлень про родину від нехарактерних країні закордонних моделей взаємодії (P5, P6). Єдність ЛГБТ+ спільноти, на думку спеціалісток, базується більше на загальнолюдських цінностях рівності та протидії дискримінації (P2, P3, P4). Отже, такі аспекти етосу конфліктних груп, які патріотизм та єдність, є взаємопов'язаними.

Нарешті, завершальними елементами етосу гру, які протистоять, є уявлення про мир. Тут, подібно до інших аспектів етосу аналізованих спільнот, ставлення суб'єктів конфліктної взаємодії різняться. Так, експертки з питань ЛГБТ+ спільноти зазначають про можливість мирного співіснування різних груп в українському суспільстві, незалежно від їхніх переконань та поглядів, за

умови взаємодії в рамках чинного українського законодавства (P1, P2, P3, P4). Такі ставлення сприяють формуванню позитивного образу самих себе серед ЛГБТ+ спільнот. Натомість, спеціалісти з питань праворадикальних груп акцентують неможливість мирного співіснування в разі присутності ЛГБТ+ спільноти в публічному просторі. Руслан Кухарчук стверджує, що:

“Як тільки ЛГБТ будуть переводити власну діяльність в формат публічної активності, ні, мирного співіснування бути не можуть. Якщо вони десь приватно дивляться кіно на квартирі, то добре. Але якщо вони в сфері публічного простору діють, де є діти та неконтрольований доступ до інформації, тут миру бути не може”. (P5)

Отже, у праворадикальних спільнотах спостерігається формування уявлення про мир, яке включає пригнічення ЛГБТ+ осіб та організацій на публічному рівні в державі, що суперечить відповідним уявленням про мирне існування у ЛГБТ+ осіб.

Загалом, вторинні дані моніторингових обстежень вказують на те, що сутність конфлікту між аналізованими спільнотами полягає у тому, що представни_ці української ЛГБТ+ спільноти систематично відчують на собі прояви нетерпимості з боку широкого загалу. Такі інциденти та злочини мають різний характер, тяжкість і частоту, але в цілому являють собою не поодинокі випадки, а розповсюджене явище. Нападниками найчастіше називають представників праворадикальних спільнот, які артикулюють гомофобну спрямованість власної діяльності. Формат насильницьких нападів на ЛГБТ+ осіб передбачає фізичне насилля, майнові збитки, зґвалтування, підготовка злочинів на ґрунті ненависті, тортури і розголошення конфіденційної інформації (аутинг). Аналіз конфліктного етосу сторін через експертні інтерв'ю розкриває особливості ідеологічних структур, які обумовлюють досліджену протидію, через виміри цілей, безпеки, представлення самих себе, делегітимізації, патріотизму, віктимізації, та уявлень про мир.

2.3. Геополітичний контекст конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року

Аналіз геополітичного контексту конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року базується на концепції критичної геополітики, розробленої американськими науковцями Джерардом О'Товтелом і Джоном Егн'ю. Дослідники зазначають вплив постмодерних ідей на сучасну науку та розробляють бачення геополітики не як науки, що вивчає взаємодію географічних детермінантів та політичної діяльності різних акторів, а як конструйоване дискурсивне середовище (Tuathail and Agnew 219). Розробники концепції також наголошують на дискурсивному характері географії, яка є залежною від національних інтересів, політики та ідеології держав. Геополітика, таким чином, є дискурсивною практикою, що формується ідеологічними та політичними аспектами, та представляє структуру влади та знань (Tuathail and Agnew 219). Вивчення геополітичного контексту може виявити фактори міжнародної політики, а також соціо-культурні ресурси, які сприяють або формуються такою політикою. зазначена концепція є центральною структурою для аналізу конфліктної взаємодії, адже таке протистояння не існує відокремлено від державного та політичного контекстів, а конструюється міжнародною взаємодією да згодом впливає на міжнародні відносини України з іншими акторами.

Під час аналізу вторинних даних, отриманих під час моніторингових досліджень, було виявлено, що збільшення видимості ЛГБТ+ спільноти в

українському публічному просторі, що могло бути одним з каталізаторів протистояння з праворадикальними групами з 2012 року, фактично було однією з вимог Європейського Союзу (ЄС) щодо шляху інтеграції України з цією структурою. Так, у 2012-2013 роках до теми прав ЛГБТ+ публічну увагу привернув законопроект 2342, розроблений та поданий Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради на виконання Плану дій з лібералізації візового режиму між Україною і ЄС (Кравчук et al. “На порозі” 5). План дій з лібералізації візового режиму між Україною і ЄС включає вимогу щодо ухвалення та імплементації в Україні всеосяжного антидискримінаційного законодавства у відповідності до рекомендацій моніторингових органів Організації Об’єднаних Націй (ООН) і Ради Європи (РЄ). Згідно з рекомендаціями експертів РЄ та директивою Ради ЄС 2000/78/ЕС "Про рівність трудових прав", Європейська Комісія висловила вимогу щодо реформування трудового законодавства в Україні у формі запровадження прямої та явної заборони на дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації. Законопроект 2342 має на меті виконання зазначеної вимоги та додавання сексуальної орієнтації до переліку підстав, за якими явним чином заборонена дискримінація в Кодексі законів про працю України (Кравчук et al. “На порозі” 5).

На початку 2013 року український законодавчий орган не включив розгляд зазначеного законопроекту до порядку денного парламенту. Депутати з усіх фракцій, крім партії УДАР, відкрито артикулювали власне несхвальне ставлення стосовно саме аспекту реформи щодо заборони дискримінації за принципом сексуальної орієнтації. Відкрито негативне ставлення щодо формування законодавства, яке б сприяло наданню рівних прав для ЛГБТ+ спільноти в суспільстві, висловили представники партії "Свобода" та “Комуністичної партії України”, тоді як “Партія регіонів” та “Батьківщина” не висловили чіткої позиції щодо ухвалення чи протидії законопроекту (Кравчук et

al. “На порозі” 6). Партія УДАР під керівництвом Віталія Кличка, подібно до останніх двох політичних сил, утрималася від оприлюднення чіткої позиції з приводу законопроекту (Кравчук et al. “На порозі” 6). Такий політичний контекст сприяв відсутності публічної реакції чи негативному ставленню населення до подібних реформ та порядку денного ЛГБТ+ спільноти.

Описаний політичний контекст видимості питань ЛГБТ+ спільноти в суспільстві зазнав значних змін протягом 2013 року. З наближенням саміту у Вільнюсі стосовно співпраці України з європейськими державами, політичні сили в країні трансформують власну оцінку законопроекту, що забезпечує рівні права для ЛГБТ+ осіб у сфері працевлаштування, бо під час події, серед іншого, ЄС мав дати оцінку виконанню Україною своїх зобов'язань згідно Плану з лібералізації візового режиму (Кравчук et al. “На порозі” 6). Українські політики_и актуалізують процес ухвалення згаданого законопроекту через те, що його прийняття є очевидною вимогою ЄС щодо отримання Україною безвізового режиму з країнами Європи та подальшої інтеграції держави з середовищем. Спочатку партія УДАР, а потім також окремі представники фракцій “Батьківщини” і навіть Партії регіонів активно артикулюють тему про те, що виконання згаданої антидискримінаційної вимоги є важливим аспектом дотримання спектру вимог ЄС для лібералізації візового режиму, зокрема в умовах питань прав людини і заборони на дискримінацію (Кравчук et al. “На порозі” 6). Також політики_и представляють швидкий процес інтеграції з ЄС як єдиний спосіб протидії та забезпечення державного суверенітету України від нео-імперіалістичної політики з боку Російської Федерації, які у 2013 році все активніше висловлювала пропозиції співпраці з Україною. Чітке формулювання таких ідей спостерігається у висловах одного з лідерів “Помаранчевої революції” Юрія Луценка у виступі на X Світовому конгресі українців у Львові: “Краще дозволити раз в рік гей-паради, ніж щодня чекати російських танків, як у Грузії 2008 року” (Кравчук et al. “На порозі” 6). Глава фракції

Партії регіонів у Верховній Раді Олександр Єфремов теж описує включення питань ЛГБТ+ спільноти в порядок денний країни як необхідну умову для інтеграції з ЄС, що є бажаним та потенційно сприятливим курсом для України, у своїх висловах: “З моєї точки зору, в ньому (законопроекті 2342) нічого страшного не закладено. [...] Прийняття цього закону допомогло б нам у Вільнюсі. [...] Не знаю чи вплине негативно чи ні, але те що додатково, якщо ми не проголосуємо, ми не залучимо на свій бік євродепутатів, це точно” (Кравчук et al. “На порозі” 6).

У 2014 році відбулася суттєва зміна геополітичного середовища стосовно України та її намірів щодо інтеграції з ЄС, що вплинуло і на порядок денний ЛГБТ+ спільноти. В цей період відбувся перехід ідеологічного протистояння між “Русским миром”, що означає нео-імперіалістичну концепцію Російської Федерації, і державами Заходу у масовій свідомості до збройного конфлікту на Сході України, що почався з подій Революції Гідності кінця 2013- початку 2014 років та маніфестувався російською окупацією Кримського півострову та втратою українським урядом контролю над окремими територіями Луганської та Донецької областей (Кравчук et al. “Від Розпачу до Надії” 2). Питання протидії дискримінації та збільшення видимості ЛГБТ+осіб в публічному просторі України виходять з фокусу державних справ та стають радше ознаками геополітичного вибору української влади щодо продовження курсу на інтеграцію з ЄС. В таких умовах українські політики, які підтримують європейський шлях України, поділилися на дві групи: консервативну, що декларує толерантне ставлення до ЛГБТ, але не готова надати їм рівні права, і ліберальну, що відкидає будь-яку дискримінацію (Кравчук et al. “Від Розпачу до Надії” 2). Через поступову маргіналізацію та вихід відкрито гомофобних політичних сил з владного середовища держави, консервативні сили, які протистояли включенням питань ЛГБТ+ спільноти до публічного дискурсу, втрачають свій вплив на суспільні процеси в країні через законодавчу та

виконавчу сферу, та переходять здебільшого у вимір політичних активностей на нижчих рівнях, вуличного активізму та просвітницької діяльності, не є формуються аналізовані праворадикальні групи, які стають ключовими акторами протидії з ЛГБТ+ особами та організаціями. Дослідни_ки та аналіти_ки наразі вказують на те, що декларативна гомофобія стає визначником для політичних сил з проросійською орієнтацією (Кравчук et al. “Від Розпачу до Надії” 2).

Відкрито гомофобну позицію у 2014 році займають ультраправі націоналістичні сили – насамперед, політичні партії “Свобода” та “Правий сектор”. Визнаним лідером і обличчям “Правого сектору” є народний депутат України Дмитро Ярош, який відомий своїми гомофобними поглядами, тоді як інший депутат Верховної Ради з "Правого сектора" Борислав Береза висловив погляди стосовно забезпечення прав ЛГБТ+ осіб у твердженні: “Порушення прав представників ЛГБТ, як і антисемітизм, є реальною і важливою проблемою ... Особисто у мене немає питань до представників ЛГБТ-спільноти, і я вважаю, що це питання особистої свободи” (Кравчук et al. “Від Розпачу до Надії” 8). Так, зазначені політичні сили висловлювали неузгоджені позиції стосовно питань ЛГБТ+ спільноти.

У 2015 році, українські політики, як і в попередні роки, намагаються дистанціюватися від обговорення ЛГБТ+ порядку денного. Лише радикальні українські націоналісти - такі, як члени партії "Свобода", "Правий сектор", депутат від Радикальної партії Ігор Мосійчук висловлювали гомофобну і, як правило, агресивну позицію стосовно таких питань. Ігор Мосійчук, зокрема, сказав: “[...] в поправках до Конституції, запропонованих президентом Петром Порошенком, існує заборона дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації. Тобто, якщо ці поправки будуть прийняті, грішники-содоміти можуть вільно пропагувати гомосексуалізм, і заборони робити певні речі (не надання дозволу на проведення гей-парадів, відсутність виступів у ЗМІ, відсутність можливості

усиновлення дітей ...) порушують Конституцію” (Kravchuk et al. “The Ice Is Broken” 8). Втім, незважаючи на таку опозицію щодо прийняття описаного в попередніх абзацах законопроекту, і хоча розробка та громадське обговорення важливих законодавчих та політичних документів, які безпосередньо стосувалися проблем та інтересів ЛГБТ+ спільноти, постійно тривали з початку 2015 року, лише наприкінці року, із надзвичайно великими зусиллями та завдяки постійному тиску західних партнерів України, перший український законодавчий акт, який прямо забороняє дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ), був прийнятий парламентом України (Kravchuk et al. “The Ice Is Broken” 1). Таким чином, в 2015 році в Україні було прийнято перший документ, який попереджає порушення прав ЛГБТ+ спільноти у сфері працевлаштування. Як зазначено у аналізованому звіті, прийняття такого законодавчого елементу залежало і від впливу ЄС як регіонального геополітичного лідера.

Основні політичні супротивники правлячої коаліції 2015 року, якими є партія "Опозиційний блок", що стала правонаступницею Партії регіонів, були одноставними та послідовними у негативному ставленні до ЛГБТ+ питань. Ці сили відповіли на прийняття антидискримінаційної поправки до трудового законодавства реєстрацією проекту резолюції про скасування поправки. Говорячи про Марш рівності, депутат від фракції "Опозиційний блок", голова партійної партії Центр Вадим Рабінович висловив позицію, характерну для більшості українських політиків протягом останніх років: “Особисто я вважаю, що це неприродно, не потрібно нікому і суперечить традиційним, культурним, релігійним та іншим віруванням людей, які завжди жили на цій території. Я думаю, що такі паради не є дуже позитивним аспектом розвитку для України. Однак сьогодні є тенденцією, що той, хто висловлює подібну думку, як я в цей момент, заважає розвитку демократії ... Я людина з традиційною орієнтацією, мені не подобаються ці відхилення. Вони суперечать основам існування

суспільства. Поки ми прямуємо до Європи, і Європа має ці елементи як основу існування, цю суперечність потрібно аналізувати та вирішувати.” (Kravchuk et al. “The Ice Is Broken” 9). Президентська партія "Блок Петра Порошенка" стала першою політичною силою в українському парламенті, яка заявила і досить послідовно дотримувалася політики захисту рівних прав ЛГБТ+ спільноти порівняно з іншими громадянами держави (Kravchuk et al. “The Ice Is Broken” 9). Аналітики знову апелюють до ставлення щодо питань ЛГБТ+ спільноти як до маркера геополітичної орієнтації України та різних політичних сил. Якщо консервативні партії та сили правого спрямування були опозиційними до владної більшості, то їх окреслювали як проросійські для дискредитації та подальшого ослаблення таких груп у політичній сфері. Натомість, ліберально спрямовані політичні сили при владі у той період маркували власний курс на подальшу інтеграцію України з ЄС через виконання вимог структури стосовно забезпечення прав ЛГБТ+ спільноти.

Широке українське суспільство і багато політичних сил у 2016 та 2017 роках продемонстрували поступові зміни у своєму ставленні до ЛГБТ+ питань. Незважаючи на такі зміни, українське суспільство та політична верхівка держави не вважають ЛГБТ+ питання важливими та актуальними для України і намагаються від них дистанціюватися (Kravchuk et al. “Новий початок” 1). У 2017 році аналітики вказують на зростання освіченості та зацікавленості українського суспільства щодо прав та вимог ЛГБТ+ спільноти. Втім, праворадикальні групи та релігійні організації, що стали основними акторами протидії публічності та видимості ЛГБТ+ осіб, скоріше посилюють свої опозиційні ставлення та діяльність. Праворадикальні групи, використовуючи дискримінаційну риторику та активні насильницькі дії, висловлюють власне несхвалення впровадження порядку денного ЛГБТ+ спільноти до загальнодержавних процесів (Kravchuk et al. “На піднесенні” 1).

У 2018 та 2019 роках, в контексті подальшого збільшення видимості ЛГБТ+ спільноти, все більш чітко ставлення щодо таких осіб та організацій артикулюється як маркер бажаного геополітичного спрямування розвитку України та як інструмент маніпуляції таким спрямуванням. Так, заочна дискусія між секретарем Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ) Олександром Турчиновим та урядовим Уповноваженим з питань гендерної політики Катериною Левченко ілюструє такі дебати, адже Левченко запропонувала звернутися до Служби Безпеки України у зв'язку з поширенням звернень, які під приводом захисту інституту сім'ї у країні фактично пропагують ідеологію "Русского мира", тобто уможливають та легітимізують нео-імперіалістичні прагнення Російської Федерації щодо збільшення власного впливу на процеси в Україні на запобігання інтеграції держави з ЄС (Кравчук et al. "Долаючи Перешкоди" 11). Реакція політика набула різноманітних інтерпретацій з боку аналітиків та дослідників. Турчинов став на захист звернень праворадикальних та релігійних організацій і висловив свою рішучу незгоду як з позицією Уповноваженого, так і фактично з державною політикою у сфері гендерних питань і недискримінації, що призвело до того, що низка громадських організацій та окремих активістів звернулася до президента України з вимогою відреагувати на неприпустимі висловлювання секретаря РНБОУ (Кравчук et al. "Долаючи Перешкоди" 12). Така відповідь Українського політика та звернення Левченко демонструють видимі маніфестації та активізацію дискусії в українському публічному просторі щодо того, що протистояння чи сприяння забезпеченню прав ЛГБТ+ спільноти в Україні існують в окресленому геополітичному контексті й залежать не лише від поглядів та ставлень сторін конфліктної взаємодії, яка розглядається в роботі, а й від стосунків влади та гегемонії в міжнародному середовищі.

Отже, геополітичний контекст взаємодії праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні в період з 2012 до 2019 року є як фактором

так і результатом у зазначеному конфліктному протистоянні. Оскільки дослідники у сфері геополітики вказують та трансформацію поля із вчення про поєднання географічних та політичних аспектів у аналіз геополітики як дискурсивного середовища, така концепція розкриває детермінанти та результати дій учасників конфліктної взаємодії. Так, дані моніторингових досліджень вказують на те, що аналізований конфлікт вписується у геополітичне протистояння різних політичних сил, які підтримують чи протидіють українському курсу на євроінтеграцію. Такі внутрішньополітичні протистояння в країні знаходяться в рамках ширшого середовища протиставлення ліберальних та демократичних інтересів ЄС та неоімперіалістських інтересів та дій Російської Федерації стосовно політичної, економічної, та соціальної взаємодії з Україною. Тож конфлікт зазначених спільнот формується аспектами такого контексту та сприяє подальшому конструюванню іміджу країни на міжнародній арені.

2.4. Динаміка конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні в період з 2012 до 2019 року.

Динаміка зазначеного конфлікту передбачає поступову зміну взаємовідносин праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні в період з 2012 до 2019 року. Такі зміни особливо очевидні під час аналізу протидії праворадикальних груп ЛГБТ+ подіям в країні. Після зриву Маршу Рівності 2012 року, описаного в попередніх підрозділах, відповідна подія 2013 року ілюструє зміну суспільного ставлення до ЛГБТ+ осіб. У 2013 році українська влада хоч і демонструвала непослідовне ставлення до такої події, але уможливила її проведення у 2013 році. Марш Рівності в рамках Форуму-фестивалю ЛГБТ "КиївПрайд 2013", що є мирною ходою на підтримку

толерантності та рівності стосовно ЛГБТ, що відбувся у травні 2013 року, супроводжувався суттєвим опором різноманітних груп, які включали праворадикальні та релігійні угруповання. Втім, представники правоохоронних органів ефективно забезпечили відповідні умови для проведення ходи, яка налічувала невелику кількість осіб через необхідність термінового перенесення маршу та секретність його локації через можливість агресивного спротиву з боку опонентів, 13 осіб з яких було затримано міліцією за хуліганські дії (Кравчук et al. “На Порозі” 4). У 2014 році визначним прикладом протидії праворадикальних груп та ЛГБТ+ спільноти став зрив кінофестивалю на ЛГБТ+ тематику. В кінці жовтня 2014 року був зафіксований підпал київського кінотеатру “Жовтень” під час показу стрічки “Літні ночі” з програми ЛГБТ-фільмів Sunny Bunny в рамках Київського міжнародного кінофестивалю “Молодість” (Кравчук et al. “Від Розпачу до Надії”). Підозрювані особи не визнали власну ідентифікацію з будь-якими організаціями, але вказали на гомофобні мотиви власних дій і бажання перервати саме показ фільмів на зазначену тематику. Особи, які ідентифікували себе з політичною партією “Правий Сектор” також долучилися до зриву показів стрічок з цієї ж програми в інших кінотеатрах (Кравчук et al. “Від Розпачу до Надії”).

У 2015 році політики з Правого сектору, інших правих груп та їх прихильників були найбільш агресивними у своїй поведінці та коментарях до ЛГБТ+ осіб. Під час нападу на Марш рівності в Києві, де постраждало кілька десятків учасників та правоохоронців, 7 осіб були затримані, 4 з них виявились членами так званого Українського добровольчого корпусу “Правого сектору”, тоді як до початку події на офіційному веб-сайті Правого сектору з'явилися явні погрози запобігти події (Kravchuk et al. “The Ice Is Broken” 9). Олег Куцериб, кандидат у депутати від “Правого сектору” під час парламентських виборів 2014 року, на своїй сторінці у Facebook навіть похвалився, як він жорстоко побив двох геїв та двох інших людей, які намагалися їх захистити (Kravchuk et

al. "The Ice Is Broken" 10). Активісти від партії "Свобода" взяли на себе відповідальність за напад на ЛГБТ-фестиваль "ОдесаПрайд 2015" та замах на київський Марш Рівності, депутат Київської обласної ради від "Свободи" та заступник голови цієї ради Юрій Ноєвий координував дії нападників та особисто вдарив принаймні одного протестувальника (Kravchuk et al. "The Ice Is Broken" 10).

У 2016 ж році спостерігається відносне послаблення конфліктної взаємодії між аналізованими спільнотами. Ключова ЛГБТ+ подія, а саме Марш Рівності у Києві, не зустрів значного спротиву з боку різноманітних груп та був підтриманий значною кількістю учасни_ць, які включали приблизно півтори тисячі осіб (Кравчук et al. "Новий Початок"). Втім, мали місце і напади на ЛГБТ+ осіб з боку праворадикальних спільнот, що супроводжувалися фізичним насиллям та пограбуваннями. У 2017 році моніторингові дані вказують на проведення маніфестацій суттєвого рівня агресії праворадикальних політичних груп. Дослідни_ки вказують на те, що такі групи використовують тактики постійного залякування та перешкоджання діяльності ЛГБТ+ організацій та окремих активістів через напади на учасни_ць публічних подій на таку тематику, що не завжди зустрічали коректну та необхідну реакцію з боку правоохоронних органів. Втім, після дуже успішного попереднього Маршу Рівності у Києві, кількість учасників маршу у 2017 році зросла вдвічі – від 2,5 (за оцінками поліції) до 3,5 тисяч осіб (за оцінкою організаторів маршу) (Кравчук et al. "На Піднесенні"). У 2018 році аналіти_ки зазначають про збільшення видимості не лише порядку денного та осіб з ЛГБТ+ спільноти, а й риторики опонентів, тобто праворадикальних чи релігійних груп. Такі агенти продовжували скоювати агресивні напади на будь-які заходи, які, на їхню думку, пов'язані з правами ЛГБТ та "гендерною ідеологією" – зокрема, у цьому відзначилися такі угруповання як С14, "Правий сектор", "Національний корпус", "Традиція і порядок", "Катехон", "Карпатська Січ" (Кравчук et al.

“Долаючи Перешкоди”). Ілюстрацією такої активної протидії є події під часу Маршу Рівності 2018 року. Так, перед проведенням ходи, представники партій "Правий сектор" і "Національний корпус" здійснювали спроби не допустити проведення маршу та зібралися напередодні маршу в місці його проведення на вулиці Володимирській в Києві з метою перекрити шлях для ходи (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 18). Такі дії були зафіксовані поліцією, яка намагається відтіснити опонентів маршу, втім, зазначені особи почали застосувати проти поліцейських сльозогінний газ. Така реакція була жорстко придушена поліцією, внаслідок чого постраждали 5 поліцейських та до 10 супротивників маршу, які здебільшого ідентифікували себе як особи з праворадикальної організації С14, тоді як учасники маршу не постраждали під час його проведення, хоча близько десятка людей у центрі Києва піддалися гомофобним нападам протягом наступних днів (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 18). Тож, у 2018 році спостерігалася активізація протистояння між аналізованими групами.

У 2019 році моніторингові дані вказують на відносне зменшення інтенсивності протистояння між ЛГБТ+ спільнотою та праворадикальними групами, що очевидно з проведення київського Маршу Рівності. Так, в цьому році була зафіксована найбільша кількість учасників за всі роки проведення таких подій в Україні, що налічує від 6 до 8 тисяч осіб, та в півтора рази перевищує кількість осіб, які брали участь в ході 2018 року (Кравчук et al. “Проміжний Звіт” 7). Не зважаючи на те, що праворадикальні спільноти прагнули запобігти проведенню маршу, поліція ефективно протидіяла сутичкам та провокаціям таких груп та уникла агресії та нападів з боку будь-яких осіб чи організацій (Кравчук et al. “Проміжний Звіт” 7). Отже, у 2019 році спостерігалася відносне зменшення конфліктної взаємодії між спільнотами.

Динаміка законодавчого аспекту конфліктної взаємодії зумовлює протидію зазначених груп через відсутність законодавчих актів, які б

регулювали ставлення до ЛГБТ+ осіб в державі. Так, з 2012 року дослідники зазначають про наявність ряду недоліків українського законодавства, які сприяють ігноруванню прав і потреб ЛГБТ+ осіб. В українських нормативних актах існує пряма дискримінація одностатевих пар порівняно з різностатевими через невизнання одностатевого партнерства та позбавлення таких пар прав, які гарантуються Сімейним кодексом для нереєстрованих різностатевих сімейних пар, наявний жорсткий і обмежувальний порядок зміни статі, а також дискримінаційна заборона на усиновлення дітей для трансгендерних осіб (Кравчук et al. "На Порозі"). Тож, українське законодавство сприяє порушенню прав ЛГБТ+ осіб та зумовлює конфліктну взаємодію праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти через відсутність норм, які б легітимізували таких індивідів в суспільстві.

Єдиною ініціативою, яка враховує інтереси ЛГБТ+ осіб в сфері законодавства, є законопроект 2342 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії дискримінації в Україні", який має на меті включення характеристик сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності до переліку ознак, за якими заборонена дискримінація в рамках Статті 21 Кодексу законів про працю України. Втім, у 2014 році уряд Арсенія Яценюка, який змінив уряд Миколи Азарова після подій Революції Гідності, подав на розгляд Верховної Ради законопроект 4581, що майже нічим не відрізнявся від аналогічного документа попереднього уряду, крім вилучення з нього згаданої поправки (Кравчук et al. "Від Розпачу до Надії"). Але вже у 2015 році законодавчим органом України був прийнятий закон, що додає низку характеристик, зокрема таких, як сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність, до Трудового кодексу. Це був перший вагомий крок до досягнення ефективної рівності ЛГБТ+ в Україні після декриміналізації добровільного сексу між чоловіками у 1991 році, що був прийнятий, не зважаючи на суттєвий опір впливових українців церков та праворадикальних

партій чи груп (Kravchuk et al. “The Ice Is Broken” 1). У 2016 році значних законодавчих змін в описаній сфері не відбулося, тоді як 2017 рік характеризувався активізацією та підтримкою праворадикальних ініціатив у законодавчому середовищі. В цьому році розповсюджувалася кампанія громадського руху "Всі разом!", нового проекту журналіста та активіста Руслана Кухарчука, про заборону "пропаганди гомосексуалізму" та за збереження дискримінаційних щодо ЛГБТ положень в українському законодавстві (Kravchuk et al. “На Піднесенні” 7). Такі дії руху базуються на резолюції учасників фестивалю "Всі разом – за сім'ю!", яку підписали біля півтисячі учасників цього заходу та яка була прийнята Рівненською, Тернопільською та Полтавською обласними радами, Хмельницькою, Івано-Франківською, Острозькою, Кам'янець-Подільською та Фастівською міськрадами (Kravchuk et al. “На Піднесенні” 7). Цей документ передбачає заборону "пропаганди гомосексуалізму", втім, як зазначають аналітики, депутати Івано-Франківської міськради, які одноголосно проголосували за запропоновану постанову, навіть не бачили її тексту (Kravchuk et al. “На Піднесенні” 7).

У 2018 році ситуація в законодавчій сфері прав ЛГБТ+ спільноти не зазнала суттєвих змін, втім, відносно покращилася. Прикладом таких позитивних змін є зміни в сутності кримінальних злочинів та покарання стосовно зґвалтування, яке раніше стосувалась винятково генітально-генітального гетеросексуального насильницького статевого акту. Тепер такий злочин передбачає “Вчинення дій сексуального характеру, пов’язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи” (Закон України ‘Про Внесення Змін’). Стаття 153 "Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом", яка досі стосувалася всіх інших різновидів насильницьких статевих

дій, зокрема, гомосексуальних, тепер називається "Сексуальне насильство", що означатиме "Вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи" (Закон України 'Про Внесення Змін'). Такі зміни гарантують те, що нормативний документ стосуватиметься рівною мірою як гетеросексуальних, так і гомосексуальних насильницьких статевих актів. Ці невеликі, але принципові, зміни остаточно прибирають з Кримінального кодексу України різницю між гетеро- та гомосексуальними статевими стосунками та некоректну термінологію ("неприродним способом"), що залишалася з радянських часів (Кравчук et al. "Долаючи Перешкоди" 7). Незважаючи на очевидний прогрес протягом зазначеного періоду, у 2019 році не було зафіксовано змін в українському законодавстві, що стосується інтересів і прав ЛГБТ+ спільноти, та які б регулювали протистояння таких осіб з праворадикальними групами.

Ключовим актором у динаміці протистояння праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти стають правоохоронні органи, які демонстрували непослідовну позицію стосовно такої конфліктної взаємодії протягом 2012-2019 років. З 2012 до 2015 років представники правоохоронних органів здебільшого ігнорували права ЛГБТ+ осіб та їхні звернення з приводу агресивного протистояння з праворадикальними групами, не вбачаючи в діях подібних осіб чи організацій серйозних злочинів. До того ж, правоохоронні органи також часто становили загрозу для ЛГБТ+ осіб. Так, у 2012-2013 роках міліція була державною службою, з боку якої українські ЛГБТ найчастіше відчують порушення своїх прав, що веде до страху звернутися до служби в разі нападу з боку різних груп чи осіб (Кравчук et al. "На Порозі"). У 2014 році аналітичний центр "наш світ" зафіксував 14 кейсів порушень прав ЛГБТ+ спільноти, що найчастіше стосувалися таких дій: порушення процесуальних норм, фізичне насильство, вимагання, перевищення влади та службових

повноважень, образи і приниження людської гідності, незаконний збір конфіденційної інформації та загроза її поширення, відмова у захисті прав, неналежне виконання функцій по захисту прав (Кравчук et al. “Від Розпачу до Надії” 25).

Протягом 2015 року тим самим центром було зафіксовано 18 випадків, які свідчать про факти порушень прав ЛГБТ+ осіб з боку правоохоронців. Наприклад, наприкінці серпня під час нападу на ЛГБТ+ вечірку у Кривому Розі представники міліції не вживали жодних заходів для того, щоб припинити насилля над учасниками події. Також правоохоронці Кривого Рогу не поспішають розслідувати напад на офіс ЛГБТ-організації, вчинений у той же день. Більше того, як видно з матеріалів кримінального провадження, правоохоронні органи розглядають випадок як “сварку на основі особистих ворожих відносин” між потерпілим та одним із нападників (хоча потерпілий ніколи раніше не бачив нападника), а не злочин проти громадської організації через мотив гомофобії (Kravchuk et al. “The Ice Is Broken” 21). Аналітичні матеріали вказують на 31 подібний випадок порушення прав ЛГБТ+ спільноти боку правоохоронних органів у 2016 році та на ситуацію, коли постраждалі від злочинів на ґрунті гомофобії і трансфобії зверталися за допомогою до поліції та наразилися на нерозуміння і небажання правоохоронців захищати їх права, що часто супроводжувалося гомофобними жартами і глузуванням (Кравчук et al. “Новий Початок” 41-42).

Втім, вже з 2016 року правоохоронні органи демонструють прагнення співпраці та забезпечення прав ЛГБТ+ спільноти щодо мирних заборот, зокрема протягом Маршів Рівності у Києві, що є значними подіями, які отримують суттєву міжнародну увагу. Не зважаючи на такі зміни, варто відзначити повну пасивність поліції під час зривів Фестивалю Рівності у Львові у березні та показу фільму "Це гей-пропаганда" у Чернівцях у жовтні 2016 року (Кравчук et al. “Новий Початок” 41). У 2017 році спостерігаються подібні тенденції, де

окремі представники правоохоронних органів виражають зневажливе дискримінаційне ставлення до ЛГБТ+ осіб, втім таку поведінку вважають типовою для старих кадрів минулих систем правоохоронних органів, а з боку нової патрульної поліції така поведінка зустрічається значно рідше (Кравчук et al. “На Піднесенні” 38). Водночас протягом 2017 року продовжилося та розширилося співробітництво між Національною поліцією України та ЛГБТ рухом – зокрема, представники патрульної поліції, Головного слідчого управління, Управління забезпечення прав людини брали участь у заходах, організованих Центром "Наш світ" та іншими ЛГБТ+ організаціями у різних регіонах України (Кравчук et al. “На Піднесенні” 9). Зазначені органи забезпечили ефективне та безпечне проведення Маршу Рівності у Києві, втім поліція намагається лише відгородити жертв нападу від агресорів, які в цьому випадку є опонентами ЛГБТ+ спільноти, але не намагається усунути чи запобігти очевидному порушенню громадського порядку та громадянських прав учасників акцій (Кравчук et al. “На Піднесенні” 10).

У 2018 році поліція ефективно забезпечила охорону та запобігла блокуванню Маршів Рівності у Києві, Кривому Розі та Одесі, вдаючись до застосування фізичної сили та спецзасобів у разі потреби, що інтерпретувалося як агресивні напади на представників праворадикальних груп (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 15). Вже два роки поспіль не було відзначено намагань поліції на місцях усунутися від охорони публічних ЛГБТ заходів і рекомендацій з її боку заборонити такі заходи, як це постійно траплялося у попередні роки (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 14), що вказує на те, що правоохоронні органи залучаються та стають агентами протистояння між ЛГБТ+ спільнотою та праворадикальними опонентами таких осіб. Вім, події протягом "Транс*маршу 2018", що є акцією, присвяченою Дню пам'яті трансгендерних людей, вказують на вибірккову увагу та підтримку поліцією ЛГБТ+ заходів. Під час "Транс*маршу 2018" поліція діяла пасивно і не

запобігла агресивному блокуванню цих заходів з боку радикальних гомофобних угруповань, обмежившись лише фізичним захистом та евакуацією їхніх учасників, не змігши забезпечити проведення акції навіть у тому місці, яке вона сама рекомендувала її організаторкам, та сприяючи вимогам опонентів не допустити її проведення (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 14). У 2019 спостерігалася та сама тенденції вибіркового сприяння правоохоронними органами важливим міжнародним подіям, як Марш Рівності, часткового ігнорування прав та потреб ЛГБТ+ спільноти, а також сприяння опонентам таких осіб (Кравчук et al. “Проміжний Звіт” 3).

Загалом, динаміка конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 до 2019 року не є лінійним процесом та характеризується як складні та багатовимірні трансформації суспільних відносин. Так, із збільшенням видимості ЛГБТ+ спільноти та її порядку денного у публічному просторі України, інтенсифікується і протидія таким групам і організаціям з боку праворадикальних груп, у яких опозиція ЛГБТ+ питанням стає програмним елементом у організаціях. Не зважаючи на поступове зниження конфліктної взаємодії між такими агентами у 2016-2017 роках, 2018 рік став періодом активного протистояння між групами, до якого долучаються і правоохоронні органи. У порівнянні з 2018 роком, 2019 рік не несе суттєвих змін у такому протистоянні, втім не включає і ескалації протистояння. Представники правоохоронних органів активно долучаються до протистояння протягом зазначеного періоду, демонструючи непослідовну позицію щодо підтримки визначних подій міжнародного характеру, таких як київські Марші Рівності, та ігноруючи чи сприяючи протидії ЛГБТ+ заходам. Законодавча система України є детермінантом зазначеного конфлікту, адже не адресує вимоги та інтереси ЛГБТ+ спільноти та сприяє насиллю над такими особами через відсутність

регулятивних механізмів щодо протидії дискримінації та скоєння злочинів за мотивами нетерпимості до сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності.

2.5. Рекомендації щодо способів врегулювання конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні

Звертаючи увагу на попередньо зазначені аспекти конфліктної взаємодії, ключовими акторами формування та регулювання суспільних відносин в країні є органи державного управління та правоохоронні органи. Рекомендації для врегулювання зазначеного конфлікту включають, насамперед, перелік законодавчих та регуляторних змін, які б задовольнили інтереси зазначених суб'єктів та забезпечили передумови для подальшого співіснування спільнот. Так, оскільки найбільш актуальним є припинення насильницьких дій стосовно як ЛГБТ+ спільноти, так і праворадикальних груп, які часто здійснюються і представниками правоохоронних органів, ключовим є реформування кримінального законодавства, яке б забезпечити ефективне покарання як злочинів на підставі нетерпимості до сексуальної орієнтації чи сексуальної ідентичності, так і випадків невиконання прав осіб на мирні зібрання та дискусії, які не виходять за рамки чинного законодавства. Тож Міністерству внутрішніх справ (МВС) України внести законопроект, розроблений на виконання заходу 3 пункту 105 Плану дій у сфері прав людини, на розгляд Кабінету Міністрів, і рекомендувати Кабінету Міністрів подати його на розгляд Верховної Ради. Така дія спрямована на виконання Плану дій та забезпечення правових засад належної кваліфікації, ефективного розслідування та

відповідного покарання злочинів ненависті за будь-якими ознаками через створення відкритого переліку ознак, мотиви нетерпимості за якими обтяжують покарання за скоєння злочинів, що включатиме всі ознаки, за якими на практиці зустрічаються злочини ненависті в Україні, разом з ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, а також політичних або ідеологічних переконань (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 60). Рекомендується також прибрати пункт законопроекту щодо внесення змін до статті 161 ККУ, оскільки це унеможливило б подання цього законопроекту на розгляд Верховної Ради до завершення нею розгляду законопроекту 3501, який теж вносить зміни до цієї статті. Разом з тим, якщо на момент розгляду законопроекту МВС Кабінетом Міністрів законопроект 3501 буде остаточно ухвалений або відхилений парламентом, то цей пункт має бути збережений, оскільки він суттєво поліпшує правову ефективність статті 161 порівняно з її чинним текстом або тим, що пропонується у законопроекті 3501. Нагальна потреба у внесенні решти змін, передбачених законопроектом МВС, до ККУ пояснюється тим, що у випадку ухвалення законопроекту 3501 з Кримінального кодексу зникають взагалі будь-які правові підстави для розслідування злочинів ненависті за ознаками іншими, ніж раса, національна/етнічна належність, релігійні переконання або стать (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 61).

Доречною також є трансформація ставлення правоохоронних органів щодо представників різних груп в суспільстві. Так, МВС України має проводити з особовим складом освітні заходи з формування толерантного ставлення та неприпустимості порушення прав людини як стосовно ЛГБТ+ спільноти, так і праворадикальних груп для попередження правопорушень стосовно таких осіб чи організацій (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 60).

Законодавча система в Україні також має сприяти забезпеченню прав громадян для врегулювання конфліктної взаємодії між зазначеними рухами. Так, Верховній Раді України рекомендується усунути всі положення в

українському законодавстві, які призводять до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 58). Такі закони включають статті Сімейного кодексу України, що регулюють співжиття чоловіка та жінки та ігнорують відповідні права одностатевих пар щодо дітей, майна, чи усиновлення. Міністерству юстиції України рекомендується виконати захід 6 пункту 105 Плану дій у сфері прав людини – розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар. Хоча ухвалення такого закону Верховною Радою у найближчому майбутньому здається практично нереальним, це надало би українському суспільству правильний сигнал з боку українського уряду, тоді як потурання гомофобним настроям у суспільстві може лише сприяти їх зміцненню, коли як залишаючи без вирішення проблеми подолання суспільної гомофобії та встановлення правового статусу одностатевих партнерств, український уряд лише відкладає на майбутнє та ускладнює свої завдання на шляху європейської інтеграції (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 58-59). Органам державної влади, місцевого самоврядування та їх представникам рекомендується взяти до уваги та роз'яснювати широкому загалу, що поняття "сім'я" згідно Сімейного кодексу України не зводиться до офіційно зареєстрованого подружжя, а захист інтересів сім'ї поширюється на всі форми сімейних відносин, а також не допускати та засуджувати публічні прояви гомофобії та трансфобії, дотримуватися принципів поваги, рівності та недискримінації для всіх соціальних груп (Кравчук et al. “Долаючи Перешкоди” 61).

Експертні інтерв'ю також вказують на першочергову важливість ініціатив з приводу врегулювання конфліктної взаємодії з боку державних органів. Згідно з Оленою Шевченко, зменшення інтенсивності конфлікту та його врегулювання можливе:

“Лише через втручання держави, звичайно, бо поліція має бути єдиним органом, в якого є монополія на насильство, ми тут маємо говорити про те, що поліція має працювати не лише під час громадських заходів. ... Спостерігається і позитивний рух з боку держави з приводу цензурування чи не-цензурування публічних заходів. Раніше, ще в 2012-2013 роках було багато заборонених державою, міськими радами зібрань щодо ЛГБТ тематики, що неправомірно. ... Зараз трохи змінилася ситуація, таких заброн менше.” (P1)

Натомість, експертка зазначає і про неефективність певних загальноосвітніх ініціатив про рівність прав для залагодження конфліктної взаємодії саме на етапі агресивного протистояння, вказучи і на складність оцінки результатів таких ініціатив:

“А от про толерантність загальну у суспільстві - це як загальна температура по палаті, дуже важко виміряти. Лише масивні опитування можуть дати цифру, але і кількісні опитування можуть бути нерепрезентативними з точки зору того, що глибинно відбувається.” (P1)

Експерт з праворадикальних груп, подібно до зазначених думок експертки, погоджується з роллю держави як ключового агента врегулювання конфлікту, одночасно акцентуючи на функціях держави стосовно підтримки “соціально корисних” аспектів взаємодії та на пригніченні “некорисних” форм інтеракцій, таких як гомосексуальні стосунки. Спеціаліст таким чином апелює до функцій родини як процесу відновлення роду, що є відносно застарілою позицією в науковому та суспільно-політичному дискурсі у наступному твердженні:

“Польща, Угорщина - там державною політикою прийнято захищати сімейні цінності, політики не ходять на гей-паради. Це вільне суспільство, всі живуть як хочуть, але цінності в суспільстві - вони на

рівні держави, влади, засобів масової інформації підтримуються такі, які є корисними для суспільства, це родина, безумовно.” (P5)

Отже, рекомендації стосовно врегулювання конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року, висловлені авторами аналітичних матеріалів та опитаними експерт_ками, надають першочергову увагу ролі держави в такому процесі. Не зважаючи на відносну важливість та позитивні результати просвітньої діяльності та ініціатив з видимості ЛГБТ+ спільноти для зменшення інтенсивності конфлікту, ключовим аспектом його врегулювання є регулятивна роль державних інституцій, які б могли зменшити чи елімінувати інтенсивне протистояння з метою його подальшого врегулювання. Такі дії з боку держави включали б реформування законодавчої системи та надання консультацій представникам правоохоронних органів щодо роботи з протистоянням. Законодавчі реформи мають включати внесення поправок до статті 161 ККУ для попередження та забезпечення відповідного покарання за злочини, скоєні за мотивами ненависті стосовно сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, а також трансформації в Сімейному кодексі задля попередження дискримінації та порушення прав ЛГБТ+ осіб. Перелічені дії сприяли б нормалізації ЛГБТ+ спільноти в суспільстві та запобіганню гомофобного ставлення до таких осіб, що у свою чергу фактичноувало б зменшення інтенсивності конфлікту з праворадикальними групами. Консультації для правоохоронних органів країни стосовно коректної підтримки публічних заходів та роботи з розслідуванням злочинів стосовно ЛГБТ+ спільноти мали б запобігти насиллю з боку органів суспільного правопорядку в напрямку як ЛГБТ+ осіб, так і праворадикальних політичних груп, які висловлюють власну позицію в рамках чинного законодавства.

ВИСНОВКИ

Загалом, робота розкриває сутність динаміки конфлікту праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні в період з 2012 до 2019 року за даними моніторингових досліджень та експертних інтерв'ю. Вторинні дані з моніторингових обстежень вказують на те, що сутність конфлікту між аналізованими конфліктами полягає у тому, що представни_ці української ЛГБТ+ спільноти систематично відчують на собі прояви нетерпимості з боку праворадикальних політичних груп, що загалом підтримується у суспільстві через суттєву впливовість гомофобних ставлень в країні. Нападниками найчастіше є представники праворадикальних спільнот, які артикулюють гомофобну спрямованість власної діяльності. Формат протидії зазначених груп включає фізичне насилля, майнові збитки, зґвалтування, підготовка злочинів на ґрунті ненависті, тортури і розголошення конфіденційної інформації (аутинг) стосовно ЛГБТ+ спільноти, особи з якої не скоюють подібних нападів на представників праворадикальних груп, що фіксують моніторингові дослідження та спеціаліст_ки.

Аналіз конфліктного етосу сторін через експертні інтерв'ю розкриває особливості ідеологічних структур, які обумовлюють досліджену протидію, через виміри цілей, безпеки, представлення самих себе, делегітимізації, патріотизму, віктимізації, та уявлень про мир. І праворадикальні групи, і ЛГБТ+ спільнота артикулюють подібні тенденції щодо позитивного зображення самих себе. Втім, аспекти про цілі, безпеку, делегітимізацію, віктимізацію, патріотизма, єдність та мир у цих група різняться. Так, якщо метою праворадикальних спільнот є захист традиційних українських моделей родини та християнської віри, то ціллю ЛГБТ+ спільноти є забезпечення рівних прав та

можливостей для всіх громадян держави. Такі уявлення зумовлюють ставлення до безпеки, де праворадикальні групи вважають ЛГБТ+ спільноту загрозою соціальному порядку, тоді як ЛГБТ+ особи розглядають праворадикальні групи як загрозу особистій безпеці. Відповідно, праворадикальні групи розглядають себе як жертв утисків з боку закордонних інституцій через насадження неприпустимих для України моделей поведінки, а уявлення про віктимізацію серед ЛГБТ+ осіб поступово замінюється делегітимізацією праворадикальних способів протидії. Праворадикальні організації делегітимізують ЛГБТ+ спільноту через догми християнства та апеляції до традиційного патріархального суспільного устрою, тоді як ЛГБТ+ особи визнають легітимність опонентів. Патріотизм є центральним аспектом етосу праворадикальних спільнот, які актуалізують протидію насаджень порядку денного ЛГБТ+ спільноти через тему конфлікту на Сході України, формуючи єдність та необхідність мобілізації населення для захисту сімейних та християнських ідеалів, тоді як патріотизм не є основним елементом етосу для ЛГБТ+ осіб. Єдність у ЛГБТ+ спільнот формується через апеляції до загальнолюдських цінностей рівності та інклюзивності. Уявлення про мир, які є основою для подальшого врегулювання конфлікту, також різняться серед зазначених груп. Якщо ЛГБТ+ спільнота наголошує на можливості мирного співіснування з різними групами за умов рівних можливостей для усіх осіб, то праворадикальні спільноти висловлюють позицію про неможливість мирного існування з ЛГБТ+ спільнотою у разі їхньої присутності в публічному вимірі держави як рівноправних агентів в суспільстві. Отже, конфліктний етос, застосований в ЛГБТ+ спільноті та праворадикальних політичних групах, вказує на відмінності ідеологічних структур, які описують таке протистояння для обох груп, і обумовлюють перепони у врегулюванні такого конфлікту. Такими бар'єрами можуть бути делегітимація ЛГБТ+ спільноти

праворадикальними групами, що перешкоджає взаємодії суб'єктів для залагодження конфлікту, або взаємовиключні цілі зазначених груп.

Геополітичний контекст взаємодії праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні в період з 2012 до 2019 року є як фактором так і результатом у зазначеному конфліктному протистоянні. Концепція геополітичних умов протидії розкриває детермінанти та результати дій учасників конфліктної взаємодії. Так, дані моніторингових досліджень вказують на те, що аналізований конфлікт вписується у геополітичне протистояння різних політичних сил, які підтримують чи протидіють українському курсу на євроінтеграцію. Внутрішньополітичні протистояння в країні знаходяться в рамках ширшого середовища протиставлення ліберальних та демократичних інтересів ЄС та неоімперіалістських інтересів та дій Російської Федерації стосовно політичної, економічної, та соціальної взаємодії з України. Тож конфлікт зазначених спільнот формується аспектами такого контексту та сприяє подальшому конструюванню іміджу країни на міжнародній арені.

Динаміка конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 до 2019 року не є лінійними процесом та характеризується як складні та багатовимірні трансформації суспільних відносин. Так, із збільшенням видимості ЛГБТ+ спільноти та її порядку денного у публічному просторі України, інтенсифікується і протидія таким групам і організаціям з боку праворадикальних груп, у яких опозиція ЛГБТ+ питанням стає програмним елементом у організаціях. Не зважаючи на поступове зниження конфліктної взаємодії між такими агентами у 2016-2017 роках, 2018 рік став періодом активного протистояння між групами, до якого долучаються і правоохоронні органи. У порівнянні з 2018 роком, 2019 рік не несе суттєвих змін у такому протистоянні, втім не включає і ескалації протистояння. Представники правоохоронних органів активно долучаються до

протистояння протягом зазначеного періоду, демонструючи непослідовну позицію щодо підтримки визначних подій міжнародного характеру, таких як київські Марші Рівності, та ігноруючи чи сприяючи протидії ЛГБТ+ заходам. Законодавча система України є детермінантом зазначеного конфлікту, адже не адресує вимоги та інтереси ЛГБТ+ спільноти та сприяє насиллю над такими особами через відсутність регулятивних механізмів щодо протидії дискримінації та скоєння злочинів за мотивами нетерпимості до сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності.

Рекомендації стосовно врегулювання конфлікту представників праворадикальних політичних груп та ЛГБТ+ спільноти в Україні з 2012 року, висловлені авторами аналітичних матеріалів та опитаними експерт_ками, надають першочергову увагу ролі держави в такому процесі. Не зважаючи на відносну важливість та позитивні результати просвітньої діяльності та ініціатив з видимості ЛГБТ+ спільноти для зменшення інтенсивності конфлікту, ключовим аспектом його врегулювання є регулятивна роль державних інституцій, які б могли зменшити чи елімінувати інтенсивне протистояння з метою його подальшого врегулювання. Такі дії з боку держави включали б реформування законодавчої системи та надання консультацій представникам правоохоронних органів щодо роботи з протистоянням. Законодавчі реформи мають включати внесення поправок до статті 161 ККУ для попередження та забезпечення відповідного покарання за злочини, скоєні за мотивами ненависті стосовно сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, а також трансформації в Сімейному кодексі задля попередження дискримінації та порушення прав ЛГБТ+ осіб. Перелічені дії сприяли б нормалізації ЛГБТ+ спільноти в суспільстві та запобіганню гомофобного ставлення до таких осіб, що у свою чергу фактично б зменшення інтенсивності конфлікту з праворадикальними групами. Консультації для правоохоронних органів країни стосовно коректної підтримки публічних заходів та роботи з розслідуванням

злочинів стосовно ЛГБТ+ спільноти мали б запобігти насиллю з боку органів суспільного правопорядку в напрямку як ЛГБТ+ осіб, так і праворадикальних політичних груп, які висловлюють власну позицію в рамках чинного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Sexual Offences Act 1967*, The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, 1967,
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/60/pdfs/ukpga_19670060_en.pdf.
- Закон України ‘Про Внесення Змін До Кримінального Та Кримінального Процесуального Кодексів України з Метою Реалізації Положень Конвенції Ради Європи Про Запобігання Насильству Стосовно Жінок і Домашньому Насильству Та Боротьбу з Цими Явищами.’, Верховна Рада України, 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2227-19>.
- “Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation to Sexual Orientation.” *American Psychological Association*, 1997,
<https://www.apa.org/about/policy/appropriate.pdf>.
- Babones, Salvatore. “Interpretive Quantitative Methods for the Social Sciences.” *Sociology*, vol. 50, no. 3, 2015, pp. 453–469., doi:10.1177/0038038515583637.
- Bamforth, N. “Same-Sex Partnerships and Arguments of Justice.” *Legal Recognition of Same-Sex Partnerships: A Study of National, European and International Law*, edited by R. Wintemute and M. Andenaes, Hart Publishing, 2001.
- Bar-Tal, Daniel. “Delegitimization: The Extreme Case of Stereotyping and Prejudice.” *Stereotyping and Prejudice*, edited by Daniel Bar-Tal et al., Springer, 1989, pp. 169–182.
- Bar - Tal, Daniel. “From Intractable Conflict Through Conflict Resolution To Reconciliation: Psychological Analysis.” *Political Psychology*, vol. 21, no. 2, 2000, pp. 351–365., doi:10.1111/0162-895x.00192.
- Bar-Tal, Daniel. “Patriotism as Fundamental Beliefs of Group Members.” *Politics and the Individual*, vol. 3, no. 2, 1993, pp. 45–62.

- Becker, Mary. "Patriarchy and Inequality: Towards a Substantive Feminism." *University of Chicago Legal Forum*, vol. 1991, no. 1, 1991, pp. 21–88.
- Blaikie, Norman, and Jan Priest. *Social Research: Paradigms in Action*. John Wiley & Sons, 2017.
- Bureychak, Tetyana. "Gender Conservatism and Homophobia as Strategies of Moral Salvation in Contemporary Ukraine." *Другі Міжнародны Кангрэс Даследчыкаў Беларусі*, Vol. 2, 2013, pp. 295–298.
- Buss, Doris E. "Robes, Relics and Rights: the Vatican and the Beijing Conference On Women." *Social & Legal Studies*, vol. 7, no. 3, 1998, pp. 339–363., doi:10.1177/096466399800700302.
- Case, M. "After Gender the Destruction of Man? The Vatican's Nightmare Vision of the 'Gender Agenda' for Law." *Pace Law Review*, vol. 31, 2011, pp. 802–807.
- Dunin-Wąsowicz, Roch. "The Rainbow Is Burning: Analysing Public Contemporary Art as Site of the Polish Symbolic Conflict Over LGBT Rights, the Nation and Europe." *Studies in Ethnicity and Nationalism*, vol. 16, no. 1, 2016, pp. 20–39., doi:10.1111/sena.12174.
- Fusch, Patricia, and Lawrence Ness. "Are We There Yet? Data Saturation in Qualitative Research." *The Qualitative Report*, vol. 20, no. 9, 2015, pp. 1408–1416.
- Gough, Jim. "Does an Appeal to Tradition Rest on Mistaken Reasoning?" *University of Windsor*, 2000, <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1745&context=ossaarchive>.
- Grzebalska, Weronika. "The Polish Case." *Gender as Symbolic Glue. The Position and Role of Conservative and Far Right Parties in the Anti-Gender Mobilizations in Europe*, edited by Eszter Kováts and Maari Põim, Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung, Brussels and Budapest, 2015, pp. 83–103.

Hansard, N. *Homosexual Offences and Prostitution*. 1958, pp. 365–508.

“Hate Crime Reporting.” *OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR): Tolerance and Non-Discrimination Department*, <http://hatecrime.osce.org/ukraine>.

Herman, Lise Esther. “Re-Evaluating the Post-Communist Success Story: Party Elite Loyalty, Citizen Mobilization and the Erosion of Hungarian Democracy.” *European Political Science Review*, vol. 8, no. 2, 2015, pp. 251–284., doi:10.1017/s1755773914000472.

Korolczuk, Elżbieta. “‘The War on Gender’ from a Transnational Perspective—Lessons for a Feminist Strategising.” *Anti-Gender Movements on the Rise? Strategising for Gender Equality in Central and Eastern Europe*, Heinrich-Böll-Stiftung, 2015, pp. 43–53.

Kováts, Eszter, and Maari Põim. “Gender as Symbolic Glue. The Position and Role of Conservative and Far Right Parties in the Anti-Gender Mobilizations in Europe.” *Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung, Brussels and Budapest*, 2015.

Kováts, Eszter. “The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements in Europe and the Crisis of Liberal Democracy.” *Gender and Far Right Politics in Europe. Gender and Politics*, edited by M. Köttig et al., Palgrave Macmillan, Cham, 2016, pp. 175–189.

———. “Questioning Consensuses: Right-Wing Populism, Anti-Populism, and the Threat of ‘Gender Ideology.’” *Sociological Research Online*, vol. 23, no. 2, 28 Mar. 2018, pp. 528–538., doi:10.1177/1360780418764735.

Kravchuk, Andrii, et al. *The Ice Is Broken. LGBT Situation in Ukraine in 2015*. Nash Mir Center, 2016, pp. 1–31.

Martsenyuk, Tamara. “The State of the LGBT Community and Homophobia in Ukraine.” *Problems of Post-Communism*, vol. 59, no. 2, 2012, pp. 51–62., doi:10.2753/ppc1075-8216590205.

- Sanders, Douglas. "Constructing Lesbian and Gay Rights." *Canadian Journal of Law and Society*, vol. 9, no. 2, 1994, pp. 99–143., doi:10.1017/s0829320100003677.
- Tuathail, Gearóid Ó, and John Agnew. "Geopolitics and Discourse Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy." *Politics*, 2017, pp. 219–234., doi:10.4324/9781315246512-12.
- Vollhardt, Johanna. "Collective Victimization." *Oxford Handbook of Intergroup Conflict*, 2012, pp. 136–157.
- Адмірал, Юлія. "А рисоч_ка Для Чого?" *Феміністична Майстерня*, 13 May 2017, https://femwork.org/svidomist/a-risoch_ka-dlya-chogo/.
- Вербець, В. *Методологія Та Методика Соціологічних Досліджень*. РДГУ: Інститут Соціальних Досліджень, 2006.
- "Закон України про Внесення Змін до Кримінального Кодексу України щодо Відповідальності за Злочини з Мотивів Расової, Національної чи Релігійної Нетерпимості." *Законодавство України*, Верховна Рада України, 5 Nov. 2009, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1707-17>.
- Здравомыслова, and Тёмкина. *Феминистская Критика Эпистемологических Оснований Социологии: Перспективы Социологии гендерных Отношений*. Edited by Е. Жеребкина, Харьков: ХЦГИ, 2011.
- Кон, Ігор. *Світанкове Місячне Сяйво. Лики Та Маски Одностатевого Кохання*. Львів: НВФ "Українські Технології", 2011.
- Кравчук, Андрей, et al. *Долаючи Перешкоди. Становище ЛГБТ в Україні у 2018 році*. Центр «Наш світ», 2019, pp. 1–66.
- Кравчук, Андрей, et al. *Від Розпачу до Надії. Становище ЛГБТ в Україні у 2014 р.* Центр «Наш світ», 2015, pp. 1–34.
- Кравчук, Андрей, et al. *На Піднесенні. Становище ЛГБТ в Україні у 2017 році*. Центр «Наш світ», 2018, pp. 1–60.

- Кравчук, Андрей, et al. *На Порозі. Становище ЛГБТ в Україні у 2013 р.* Центр «Наш світ», 2014, pp. 1–25.
- Кравчук, Андрей, et al. *Новий Початок. Становище ЛГБТІ в Україні у 2016 р.* Центр «Наш світ», 2017, pp. 1–60.
- Кравчук, Андрей, et al. *Преступления На Почве Ненависти Против ЛГБТ в Украине.* Центр «Наш Мир», 2013, pp. 1–32.
- Кравчук, Андрей, et al. *Проміжний Звіт про Становище ЛГБТ в Україні у 2019 році.* Центр «Наш світ», 2019, pp. 1–10.
- Кісь, О. “Сексизм у ЗМІ: Протидіючи Комунікативному Потоківі.” *Збірник Наукових Праць Донецького Державного Університету Управління*, vol. 8, 2007, pp. 221–241.
- Либаківа, Н., and Е. Сертакова. “Методологія Прикладних Етнологічних Исследований Северных Территорий России: Преимущества Экспертного Интервью.” *Социодинамика*, vol. 3, 2014, pp. 67–86., doi:10.7256/2306-0158.2014.3.11268.
- Матюхіна, Наталія. “Україна Гомофобська: Міф Чи Дійсність?” *ВВС Україна*, https://www.bbc.com/ukrainian/mobile/entertainment/2012/08/120824_ukraine_homophobia_it.shtml.
- Оксамитна, С. “Гендерні Відносини Крізь Призму Громадської Думки в Україні і Світі.” *Національний Університет «Києво-Могилянська Академія»*, 2001, http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10423/Oksamytna_Henderni_vidnosyny_kriz.pdf?sequence=1.
- Паніна, Наталія Вікторівна. *Технологія Соціологічного Дослідження*. Інститут Соціології НАН України, 1997.
- Полякова, Аліна. “Праворадикальні Партії в Центрально-Східній Європі: Це Економіка?” *Спільне: Журнал Соціальної Критики*, 2012, <https://commons.com.ua/ru/pravoradikalni-partiyi-v-tsentralno/>.

- Семенова, В. В. *Качественные Методы: Введение в Гуманистическую Социологию*. Москва: Добросвет, 1998.
- Чурсина, О., et al. “Экспертное Интервью: Методологические Аспекты, Специфика Методики Проведения.” *Электронный Сетевой Политематический Журнал "Научные Труды КУБГТУ"*, vol. 15, 2016, pp. 264–271.
- Ярская-Смирнова, Е., and П. Романов. “Социология Тела и Социальной Политики.” *Журнал Социологии и Социальной Антропологии*, vol. 2, 2004, pp. 115–137.